№ 13 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 21 ՅՈՒՆՎԱՐԻ

1910

ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 21 ՅՈՒՆՎԱՐԻ № 13

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. Կէս տարվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆոն № 228

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՆԵՐԿԱՅ 1910 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(38-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 ռուբլի է, 11 ամսվանը նոյնպէս 10 ր., 10 ամսվանը 9 ր., 9 ամսվանը 8 ր., 7 ամսվանը 7 ր., 6 ամսվանը 6 ր., 5 ամսվանը 5 ր., 4 ամսվանը 4 ր., 3 ամսվանը 3 ր., 1 ամսվանը 80 կ. և 20 կ. փոստի ծախքը:

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դոլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 ռուբլի. Թիւրքիայի բաժանորդները՝ 120 ղրուշ:

Հասցէները փոխելու համար պէտք է ուղարկել նոր եւ հին հասցէն և միեւնոյն ժամանակ 40 կ. նամականիշով:

Ի նկատի ունենալով, որ ուշ բաժանորդագրվելու պատճառով ամեն տարի [illegible] համարներից, խնդրում ենք [illegible] բաժանորդագրվել 1-ից [illegible]:

Մեր հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ». Артистическая [illegible] TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԻ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Պարոն Աւետովը, Աչէգանովը, [illegible] և [illegible] իրանց [illegible] բարեկամներին և ազգականներին, [illegible] տիկնոջ [illegible] մահը

ԿՈԼԼԷԺՍԿԻ ՍՈՎԷՏՆԻԿ

ՄԻԽԱՅԻԼ ԵԳՈՐՈՎԻՉ ՍԱՂԱԹԷԼԵԱՆԻ

[illegible] յունվարի 21-ին, առաւօտեան ժամը 10½-ին [illegible] 76. 2—2

ԲԱՑՎԱԾ Է ԵՒ ՄԻՆՉԵՒ ՅՈՒՆՎԱՐԻ 25-ը

Լոյս կը տեսնի

„ԱՐՕՐ"

Ընդհանուր-գրական, գեղարուեստական եւ գիտական ամսագրի

[illegible] 6 թերթից (192 էջերից in quarto): [illegible]

«Մշակի» բաժանորդների համար 4 ռուբլի: Արտասահման 20 ֆրանկ կամ 8 ռուբլի [illegible] 5 ռուբլի:

[illegible] «Արօրի» բաժանորդագինը 3 ր., փոխանակ 4 ռուբլու [illegible] 1 ռուբլին [illegible] «Արօրի»:

Հասցէն [illegible] Тифлисъ, въ контору газ. „Мшакъ". Для передачи редакціи журнала „АРОРЪ", կամ Tiflis, Rédaction du journal «Mschak», pour «Aror». [illegible] 0—4

Յ. ՉԻՖԻԱՆԵԱՆ [illegible]

„Ա. Ի. ՄԱՆԹԱՇԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ." ՊԱՆՏՈՒՆՈՒՄ

[illegible]

Հասցէն O. Tchighianoff. 59, MARK LANE, LONDON, E. C.

[illegible] KARMOUT LONDON

(17.21.24.28. փ. 2) (առ.) 62. 5—2

Կ. Ս. ՍԱԿԱՅԵԱՆՑ

[illegible]

ՓԱԿՎԱԾ ՍՐՃԱՐԱՆԸ

[illegible] յունվարի 19-ից

ԲԱՑՎԱԾ Է

(Ն. 2. 4.) (առ.) 72. 3—1

ԲԺԻՇԿՈՒՀԻ

Ն. Ս. ՕՐԼՄԲՕՎՍԿԻ

Կոկորդի, քթի և ականջի հիւանդութիւններ:
Ընդունելութիւնը ամեն օր՝ երեկ. ժամը 4—7-ը: Պետրոս Մեծի փողոց, № 26, գեներալ-նահանգապետի դիւանատան դիմաց:
(Ե. Հ. Կ.) (առ.) 1217. 11—9

ԲԺԻՇԿ

Գ. Յ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

Ներքին եւ վիրաբուժական (խիրուրգ.) հիւանդութիւններ.

Ընդունելութիւնը (առաւօտեան ժ. 11—1. (երեկոյեան ժ. 5—7.
Երևանեան հրապարակ—Պուշկինսկ. փ., № 1.
(Ե. Հ. Կ.) (առ.) 1045. 100—49

որ նրա ընթացքը ապահովված լինի կանոնաւոր և համակարգված զարգացմամբ:

Եւ ահա լսվում էին շատ տեղերից ձայներ, որոնք ուշադրութիւն էին հրաւիրում դէպի այդ գործը:

«Մշակի» մէջ մենք յայտնել էինք, որ մի շաբաթ սրանից առաջ Թիֆլիսում տեղի ունեցաւ նախնական մի խորհրդակցութիւն հայկական երգեցողութեան խնդրի մասին:

Խորհրդակցութիւնը պարզեց, որ երգեցողութեան գործի կանոնաւորման և զարգացման համար անհրաժեշտութիւն է զգացվում յատուկ կազմակերպչական հոգատարութեան:

Ինքը խորհրդակցութիւնը վերջնականապէս չորոշեց հոգատարութեան եղանակն ու էութիւնը և թողեց նրանց ձևակերպութիւնը աւելի բազմամարդ ժողովի, որը պէտք է հրաւիրվի ներկայ ամսի վերջին թւերին:

Յանձնե՞լ արդեօք այդ գործը Դրամ. Ընկ., նորաբաց ժողովրդական երաժշտական ընկերութեան թէ՞ կեանքի հրաւիրել մի նոր հիմնարկութիւն կամ կազմակերպել նրան մի ուրիշ եղանակով—այդ պէտք է պարզի առաջիկայ ժողովը:

Երգեցողութեան հետ կապված խնդիրները բազմատեսակ են: Կան ընդհանուր երգեցիկ խմբերի կազմութեան, դպրոցական երգեցողութեան, եկեղեցական երգեցողութեան և երգեցիկ խմբերի ղեկավարութեան, ուրոյն սօլօ երգասացութեան, երգերի ուսումնասիրութեան, երգական գրականութեան, համերգների կազմակերպութեան և այլ խնդիրներ, որոնք պահանջում են ուշադրութիւն և հոգատարութիւն:

Մեզնից աւելի առաջ գնացած ազգերը հոգածու են եղել միշտ երգեցողութեան զարգացման մասին տալով նրան ընդհանուր կրթական, գեղարուեստական և հասարակական նշանակութիւն:

Մենք ուշացրել ենք նրան կազմակերպելը և գոնէ այժմ պէտք է ջանացող չը լինենք դնելու նրա զարգացումը կանոնաւոր շաւղի վրա:

Ա. Քալանթար

ՅՈՒԶՄՈՒՆՔՆԵՐ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆՈՒՄ

—

Աթէնք, 19 յունվարի

Դրագումիսը կազմեց կաբինէտ: (Հ. Գ.)

—

Աթէնք, 19 յունվարի

Կառավարութիւնը մտադիր է պարլամենտական մասնաժողովի հետ համաձայնութեան գալով որոշել՝ թէ սահմանադրութեան ո՛ր յօդուածները պէտք է վերաքննութեան ենթարկվեն: (Հ. Գ.)

—

Պարիզ, 19 յունվարի

«Թանի» Աթէնքի աշխատակիցը խնդրեց Տէօտօկիսին բացատրել՝ ինչո՞ւ նա փոխեց իր վերաբերմունքը դէպի ազգային ժողով գումարելու հարցը: Տէօտօկիսը պատասխանեց, որ գումարելուն համաձայնեց զինուորական լիգան արձակելու պայմանով, որովհետև քաջ գիտէր, որ ազգային ժողովը կարող կը լինի վերջ դնել այժմեան քաղաքական վտանգաւոր կացութեան, և աւելացրեց, որ ժողովը չի շօշափի սահմանադրութեան հիմնական յօդուածները. քաղաքական կուսակցութիւնների լիդերների հայրենասիրութիւնը ինքնին երաշխաւորութիւն է, որ ազգային ժողովը չի դառնայ հիմնադիր: (Հ. Գ.)

—

Վիեննա. — Աթէնքում իւրաքանչիւր րօպէ սպասում են զինուորական լիգայի դիկտատուրայի հրատարակման: Զինուորական լիգան արդէն իրապէս իր ձեռքն է ացել իշխանութիւնը: Լիգան հրամանագրեց նոր մինիստրութիւն նշանակել և գումարել հիմնադիր ժողով: Թագաւորը մի օր խնդրեց մտածելու համար: Լիգան յայտնեց, որ պահանջը մերժելու դէպքում զինուորական դիկտատուրա կը հրատարակվի: («Р. В.»)

ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ [illegible]

Կարա-Մուրզայի, Եկմալեանի և ուրիշների գործունէութիւնը [illegible] երգեցողութեան ասպարէզում [illegible]

Այդ յոյսերը չարդարացան:

Լաւ կազմված մշտական երգեցիկ խմբեր գրեթէ գոյութիւն չունեն: Եղածները կրում են հատ-հատ փորձերի և ոչ հաստատ ձեռնարկութիւնների բնաւորութիւն: Սիստեմական և ղեկավարական գործունէութիւն այդ ասպարէզում չը կայ դեռ ևս: Երգական հրատարակութիւններ չերևացին, եթէ հաշւի չառնենք մի քանի մասնաւոր բացառութիւններ:

Իսկ հասարակութիւնը, որ սիրով և համակրութեամբ ողջունեց առաջին աջող փորձերը, սպասում էր, որ գործը կառաջադիմի լայնարձակ ծաւալով:

Տարիներ անցնում են, սակայն գործը չէ ընկնում այնպիսի շաւղի վրա,

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Պետերբուրգ, 19 յունվարի

Պետական Խորհրդի անդամ գաղտնի խորհրդական Նիկոլսկին նշանակվեց Կովկասի Փոխարքայի անձնափոխանորդ պետական գերագոյն հաստատութիւնների մէջ: (Հ. Գ.)

—

Պետերբուրգ.—Մինիստրների խորհուրդը հաստատեց բարձրագոյն կրթական հաստատութիւնների ազատ-ունկնդրուհիների քննութիւնները: Նրանք թոյլատրվելու են համահաւասար ուսանողների հետ պետական քննութիւններին, բայց նրանք լրացուցիչ կերպով քննութիւն են բռնելու այն առարկաներից, որոնք չը կան նրանց դիպլոմներում ուսուցման վկայական ստանալու համար: Հաստատված են նաև բարձրագոյն դասընթացքների ունկնդրուհիների աւարտական քննութիւնների կանոնները: Ունկնդրուհիները պէտք է այդ քննութիւնները տան յատուկ մասնաժողովների մէջ: Դիպլօմներ ստացողները իրաւունք են ձեռք բերում պարապել բժշկական պրակտիկայով և մանկավարժութեամբ միջնակարգ դպրոցներում:

Պետերբուրգ է եկել պարսից Մահմէդ-Ալի շահի հաւատարմատարը բանակցելու Ղրիմի կալուածատէր Սուկկոսի հետ, որպիսի կալուածը ուզում է շահը գնել և այնտեղ բնակվել ընդմիշտ: Այնտեղ կառուցվելու է պալատ մաւրիտանական ոճով: Արդէն հրաւիրված է մայրաքաղաքից արխիտեկտոր:

Ժանդարմական շտաբս-կապիտան Բագկազովին լաւ ծանօթ իշխան Նակաշիձէն եկաւ նրա բնակարանը և անսպասելի կերպով հանելով ատրճանակը կրակեց Բագկազովի վրա հինգ անգամ: Բագկազովը մնաց անվնաս: («Б.»)

—

Թէօդօսիա. — Մահմեդական-ուխտաւորները հրաժարվեցին յանձնել անագին արկղները Մեկկայից բերված սուրբ ջրի ամաններով, որպէսզի քրիստոնեաները չը շփվեն նրանց: Երկաթուղային վարչութիւնը արգելեց վագոնները ներս տանել ջրով լի արկղները: Այն ժամանակ մօտ 100 ուխտաւորներ նստեցին բեռների վրա և հրաժարվեցին գնալ: Վերջ ի վերջոյ ուխտաւորները ստիպված հանեցին ջրով լի ամանները: Նրանք տարան նրանց ձեռքերի վրա: («Б.»)

—

Նոր-Բուխարա. — Բնակիչները խմբերով հեռանում են քաղաքից: Գնացքները լի են փախստականներով: Պալատում ամեն օր խորհրդակցում են ռուս պաշտօնեաները և տեղական ղազիները: Դրդողներին սպառնում է ամենախիստ պատիժ: Զոհերի մասին սկզբում հաղորդված տեղեկութիւնները չափազանցված էին: Սիւննիները թագցրին նաւատակիցների դիակները: («Б.»)

—

Պարիզ, 19 յունվարի

Աուստէրլից կամուրջի մօտերը ջուրը Սէնայի վրա կանգնած է 7 մետր և 64 սանտիմետր: Մի քանի տեղերում ջուրը բոլորովին քաշվել է: Սենտ-Անտուան արուարձանում էլեքտրաքարշի երթեւեկութիւնը վերսկսվեց: (Հ. Գ.)

—

Բէլգրադ, 19 յունվարի

Սկուպշչինան Պարիզի հեղեղից վնասվածների օգտին յատկացրեց 30 հազար ֆրանկ: (Հ. Գ.)

—

Վիեննա, 19 յունվարի

«Կոր. Բիւրօյին» հեռագրում են Սօֆիայից. «Նորակոչները, որոնք կանչվելու էին մարտի վերջերը, կանչվում են արդէն փետրվարի վերջերին: Տեղեակ շրջաններում այդ վաղաժամ հրաւէրին քաղաքական նշանակութիւն չեն տալիս. սակայն հասարակական կարծիքը այդ ձեռնարկութիւնը կապում է 20,000 թիւրք բեղիֆների ծառայութեան կանչելու հետ: Բօլգարական մի քանի լրագիրների հաղորդածը Ադրիանուպօլսի շրջանում կատարվելիք մօբիլիզացիայի մասին մեծ հետաքրքրութիւն է շարժում քաղաքական շրջաններում: (Հ. Գ.)

Խրիստիանիա, 19 յունվարի

Կազմվեց կաբինէտ ստորտինգի նախագահ Կօնօվի գլխաւորութեամբ: (Հ. Գ.)

—

Բերլին, 19 յունվարի

Րէյխստագի նիստը բազմամարդ էր: Սօցիալիստ Լիդեբուրգը բողոքում է, որ Հօհէնլօէն յունվ. 16-ի նիստում իրան կարգի հրաւիրեց: Րէյխստագը ընդունեց գերմանա-պորտուգալական առեւտրական պայմանագիրը, որ սկզբում րէյխստագի մասնաժողովը մերժել էր: (Հ. Գ.)

—

Բերլին, 19 յունվարի

Բիւջէտային մասնաժողովի մէջ կառավարական կօմիսարը մանրամասնեց, որ օդագնացութեան մէջ Գերմանիան բոլորից անցաւ. կառավարութիւնը պաշտպանութիւն է ցոյց տալիս օդապարիկների բոլոր սիստեմներին: Կատարելագործվածը չը կայ: Ամբողջը քայքայված է քամու ույժից: Օդային նաւատորմ կառուցանել չարժէ չափազանց թանգ լինելու պատճառով: Բայց երկիրը պէտք է ունենայ օդապարիկների որոշ թիւ և աջակցէ նպատակներով: Աէրօպլանները անյուսալի են: (Հ. Գ.)

—

Նիւ-Եօրկ, 19 յունվարի

Պրիմէրօյից (Կօլօրադօյում) հաղորդում են, որ հանքերում գազի պայթումից սպանվեցին 8 բանւորներ, փլուածքի տակ մնացին 100 մարդ, հանվեցին 79 դիակներ: Կատաստրօֆայի ժամանակ հանքերում գտնվում էին 149 բանւոր: Կարծում են, որ փլուածքի տակ մնացածներից մեծ մասը սլաւօններ են և մաջարներ. ոչ ոք չազատվեց: (Հ.Գ.)

ՊՕԼՍԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

—

Կ. Պօլիս, 7 յունվար

Բոլոր տեղական թերթերը, Մեծ աղէտը խորագրով, երկար սիւնակներ կը լեցնեն հրդեհուած պալատին նկարագրութիւններովը: Ցարդ այնպէս կը կարծուէր, որ այդ պալատը, Չրաղանի սարայ անունով, գեղեցկութեան և հոյութեան մասին, Վոսփորի պալատներուն մէջ երրորդը կամ գոնէ երկրորդն էր. այսօր, երբ ա՛լ չկայ ան, գեղեցկութեան, ճաշակի և շքեղութեան տեսակէտով առաջինը կը հռչակուի: Առաջին կամ երկրորդ, ո՛րն ալ ըլլայ, ան չկայ այսօր, մեռաւ, մոխրացաւ միլիօններու կորուստի մը վրայ: Վոսփորի վրայ երթեւեկող շոգենաւներուն մէջ կեցած, կը դիտենք սեւցած, անշքացած պատեր, բաց պատուհաններ, որոնց ետև կը պարզուի դատարկութիւնը: Կորուստը կը համարուի 7 միլիոն օսմ. ոսկի:

Հարցաքննութեան համար 500-է աւելի մարդիկ ձերբակալուած են, բայց դեռ ոչինչ հասկցուած է. Թերթերու մեծ մասը կը յայտարարէ, թէ պատահած աղէտքին մէջ չար դիտաւորութիւնը չկայ, դիպուածի մը գործ է աղէտաւոր հրդեհը: Մէկ մասը կը պնդէ, թէ կալօրիֆէրները լաւ զետեղուած չեն, դէպի դուրս տարուած ծայրերը, ձախաւեր ճարտարապետութիւնով մը, ջերմութիւնը տուած են առաստաղին մէջ տախտակներու ներքև, և անկէ ծնունդ առած է հրդեհը: Ոմանք կը կարծեն, որ ելէկտրական լոյսեր ու մեքենային հետ ձախող խաղ մը առաջ բերած է աղէտքը. և, այդ կարծիքին իբրև հետևանք, այսօր քննութեան ենթարկուած է իտալացի վարպետ մը իբրև անarchus: Իսկ հանուրքին բերանն է, թէ յետադիմականներու թագուն ձեռքը կայ այդ կրակին տակ: Սօֆտայական դասակարգը, իր խորիմաստ սատուածանութեանը մէջ, կը տեսնէ նախախնամական պատիժ մը պալատին բոցերուն մէջ: Սօֆտային մէկն ըսած է իր մէկ բարեկամին, թէ հրդեհը կատարեալ պիտի ըլլար, եթէ պարլամենտի անդամները ամբողջովին կրակին զոհ գացած ըլլային:

Քաղաքապետը, առ հարկի, իր պաշտօնէն քաշուեցաւ, տեղի տալով «Իկդամի» ծանր քննադատութեան առջև: Կըսուի թէ քանիցս ըսուած է, որ տելեֆօն մը հաստատել տայ պալատէն հրշէջ զօրագունդի կեդրոնին հետ, ու անտարբեր գտնուած է: Ծանրապէս կամբաստանուի Ահմէդ Րի-

գա, որ, ինքն իր գլխուն, 60,000 ոսկի կահաւորումի ծախք ըրաւ, անհաշիւ, յիմարօրէն, մինչդեռ կալօրիֆէրները զետեղելու ատեն ուշադիր եղած չէ ամենէն տարրական բաներու՝ հրէական գծուծ խնայողութիւնով։ Ի սկզբան, կալօրիֆէրներու համար, կոչած է հայ մը, որ ամեն ինչ լաւ աչքէ անցնելէ ետքը՝ 8000 ոսկիի հաշիւ մը ներկայացուցած է։ Նախագահը, որ ուզած է միևնոյն ատեն ճարտարագէտի պէս վարուիլ, չափազանց գտած է հաշիւը ու ըսած, թէ «Դուք հայերդ այդպէս էք. փոքր շահերով չէք բաւականանար»։ Իսկ հայը պատասխանած է թէ՝ «Ներկայացուած հաշիւին մեծ շահ չկայ»։

— Շատ լաւ,—կըսէ նախագահը,—շատ խնայողական կերպով մը կը յաջողցնեմ գործը, և դուք ալ կը տեսնէք։

— Այո, կը տեսնենք, և անշուշտ պալատը կրակի կուտաք։

Ու պալատը այրեցաւ։

Եթէ հին ըէժիմի օրով տեղի ունեցած ըլլար դէպքը, ի՞նչ պիտի քաշէին խեղճ հայերը. կասկած չկայ, որ հարիւրներ բանտերը կը նետուէին Ահմէդ Րիզայի մը մեղքը քաւելու համար։ Գուցէ այսօր ալ մտածուէին հայերը եթէ 160 ծառաներուն մէջ, որոնք ամենքն ալ թիւրքեր են, շատերը Ահմէդ Րիզայէն շոյուած, մէկ հայ գտնուած ըլլար։

Կրակին զոհ գացած թանկագին զարդերու հետ բոցերը անողորմաբար լափած են Յովհ. Այվազովսկիի 22 գեղարուեստական պատկերներ։ Ատոնցմէ մէկուն համար, կըսուի թէ, 100,000 անգլիական ոսկի արժէք տրուած է եղեր անգլիացիներու կողմէ։ Այդ կորուստին համար կամբաստանուի Ահմէդ Րիզա, որ Ելըզըզէն Չրաղան փոխադրել տուած էր այդ պատկերները։

Մենք առանձնապէս կը ցաւինք, որ պալատը, իր ամբողջութեամբը, հայ ձեռքի ու մտքի սքանչելի արտադրութիւն էր. թէև Չըրաղանէ ետքը եղած են արքունական շինութիւններ, բայց ատ՝ վերջին կոթողը եղած է հայ արուեստագիտութեան։ Համիդը, հետզհետէ մոլեգնած իր հայահալած քաղաքականութեանը մէջ, ոչ միայն հեռացուց հայ արհեստաւորները արքունական շինութիւններէ, այլ և ոչխարի պէս կոտորել տուաւ քանիցս, և անոնց տեղը բերել տուաւ յոյներ, թիւրքեր։ Ու այդպէս տևեց մինչև սահմանադրութիւն։ Նոր կայսրը, աթոռ բարձրանալէ ետքը, բարի գտնուեցաւ յիշել, որ պալատի բոլոր ճարտարապետներն ու արհեստաւորները հայեր եղած են, ուստի փափագեցաւ, որ ընտրուած ճարտարապետներուն մէջ հայեր ալ կոչուին։ Ու եղաւ այդպէս։

Պալատին այդ հրդեհը աւիթ մը եղաւ, որ բոլոր թերթերը Վոսփորի հրաշակերտներուն շինութեանց ճարտարապետներուն յիշատակութիւնը ընեն, ինչպէս՝ գլխաւորաբար՝ Պալեան Կարապետ ու իր երեք մեծանուն որդիները՝ Նիկողայոս, Սարգիս և Յակոբ։

Ահմէդ Րիզա, սրտի ցաւէն, բացակայ գտնուած է պատգամաւորական ժողովէն, գրելով թէ Չրաղանի պալատին հրդեհը մեծապէս ազդած է իրեն ու չէ կրցած երբէք քնանալ երկու օրէ ի վեր։ Ես կը կարծեմ, թէ իր ունեցած յայտնի պատասխանատուութիւնն է, որ զինքը մտատանջ կընէ, որովհետև իր երեսին կը զարնեն, թէ 60,000 ոսկի կահաւորումի ծախք ընելէ ետքը՝ ինչո՞ւ չմըռնեց որ կալօրիֆէրները այնքան թեթևօրէն չէին կրնար զետեղուիլ. ինչո՞ւ Այվազովսկիի հրաշալի պատկերները այնտեղ փոխադրել տուաւ. ինչո՞ւ պալատը ապահովագրել չտուաւ գոնէ քանի մը տասնեակ ընկերութիւններու մէջ. ինչո՞ւ պալատին պահպանութեանը համար անհրաժեշտ եղած նախատեսութիւնները չունեցաւ. ինչո՞ւ, հրէական գծուծ ագահութիւնով, Ջուրի ընկերութեան կողմէ կըրկնուած առաջարկութիւնը երկու անգամ մերժած է։ Ո՞վ է պատասխանատու, քանի որ հրդեհին սկզբնաւորութեանը բոպէին կարելի եղած չէ երկու գոյլ ջուր հայթայթել։

Կայսրը, կըսուի, հրաման ըրած է, որ պալատը շինուի։ Գուցէ շինուի պալատ մը, կամ նոյնը՝ իր կանգուն պատերովը։ Բայց թէ հնար պիտի ըլլայ վերստեղծել հրդեհուած Չրաղանը։ Դժուար է ատ, որովհետև նա գերագոյն քմահաճոյքի մը, գերազանց խենթութեան հրաշակերտն էր։ Հաշիւը, արուեստ ու նոր ճարտարապետութիւնը այսօր չեն կրնար ստեղծագործել անըմբռնելի շքեղութիւններ, արուեստի և գեղեցկութեան ճոխութիւններ, որոնք կանցնին ամեն հաշիւներէ դուրս. ոչ կարելի է երևակայել սուլթան Ազիզի պէս նոր կայսր մը, որ 8 -10 տարի ոսկիի ձորակներ հոսեցնէ շէնքերու համար, և ոչ ալ արուեստը անկաշկանդ, անհաշիւ մղուած դէպի արևելեան երազանքը՝ կրնայ նիւթականացնել 1001 գիշերներու խօլական գեղեցկութիւններ։ Չրաղան արուեստի 1001 գիշերներու պալատն էր։

Շահէն

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄՐՑՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔԸ

Ինչպէս յայտնի է մեր ընթերցողներին, ներկայ ձմեռվայ նոյեմբեր ամսին Թիֆլիսում տեղի ունեցաւ սերզատ մեքենաների մրցահանդէս։

Ներկայացված էին 3 գործարաններից սերզատներ՝

1) Պերֆեկտ կամ Կնուդսէն,
2) Ալֆա-Լավալ,
3) Դիաբոլօ։

Սերզատները համեմատական փորձերի ենթարկվեցին մի քանի օր շարունակ։ Թիֆլիսի քաղ. լաբօրատօրիան յանձն առաւ քիմիապէս քննել կաթը և որոշել իւղի քանակութիւնը։ Յատուկ 2 ինժեներ քննեցին սերզատների մեքենայագործական մասը։ Կաթնատնտես մասնագէտներ ուսումնասիրեցին սերզատների գործադրութեան պայմանները։

Նշանակելով թւանշաններ սերզատների այս ու այն յատկութեան վերաբերութեամբ և գումարելով այդ թւանշանները՝ ստացվեցին հետևեալ համեմատական թւերը. առաջինի համար՝ 95, երկրորդի՝ 90 և երրորդի՝ 86։

Ընդհանուր առմամբ բոլոր 3 սերզատներն էլ տուին լաւ հետևանքներ, բայց առաջին տեղը գրաւեց Կնուդսէնը։

Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկերութեան տրամադրութեան տակ կային և ուրիշ սերզատներ՝ Գլօբ, Ֆօրդունա, Մելօտ, Տօլբուլար, բայց դրանք չէին ներկայացված մրցահանդէսին, ուստի և չենթարկվեցին համեմատական քննութեան։

Ա. Փ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Նոր-Բայազէտ, 11 յունվարի

Մեր քաղ. վարչութեան անդամներից շատերը երիտասարդ դասին են պատկանում և մեծ եռանդ ցոյց տալիս դէպի հասարակական գործունէութիւնը։ Նրանք յաճախ, թողած իրանց սեփական պարապմունքը, ժամերով և նոյնիսկ օրերով գալիս նստում են դումայի դահլիճում և քաղ. գործերով զբաղվում։ Թէ հերթական նիստերին, թէ կոմիսիայի մասնաւոր ժողովներին և թէ արտակարգ նիստերին, այդ երիտասարդ լիազօրները յաճախում են շատ կանոնաւոր կերպով և իրանց պարտքի ու կոչման չափ գործում։ Բայց պէտք է նկատել, որ վարչ. անդամների թւում կան նաև մի քանի վաճառականներ, որոնք իրանց սեփական գործերի բարդութիւնից երբեմն թերանում են գալ նիստերին, գլխաւորապէս իրանց պարապմունքից չը զրկվելու համար։

Բացի հերթական հարցերին և այլ նիստերին մասնակցելուց, քաղ. վարչութեան մէջ կան նաև առանձին մասնաժողովներ, որոնք՝ ընտրվելով դումայից՝ իրանց առանձին պարապմունքն ունեն, որ կատարում են առանց որևէ վարձատրութեան և իրանց հերթին զեկուցում են վարչ. ընդհանուր ժողովին կամ կազմին՝ իրանց կատարած յանձնարարականների մասին։ Եւ պէտք է ասել, որ այդ մասնաժողովները, ընտրված լինելով բոլորովին երիտասարդ լիազօրներից, մեծ նախանձախնդիր են դէպի ազգաշահ ժողովրդի շահերը։

Դեռ նախկին աւագ Դ. Արծրունու օրօք վարչ. անդամներից մի քանիսը և նոյնիսկ հասարակութեան մի մասը բողոք էին բարձրացրել այն մասին, որ քաղ. աւագն իր իշխանութիւնից բարձր ծախսեր է կատարել, ուստի այդպիսի թիւրիմացութիւնների տեղիք չը տալու համար այժմեան աւագ Բաւրիկեանցի օրօք ընտրվեց դումայական ծախսարար յանձնաժողով, որը, պէտք է ասած, վարչ. ծախսերի խոշոր մասը կարգաւորեց։ Այդ բանը գոնէ հանդարտացրեց մեր քաղաքի հասարակութեան՝ քաղ. աւագի ինքնագլուխ կատարած ծախսերի դէմ, թէկուզ այդ ծախսերը կատարված լինէին շատ տեղին։ Քաղ. վարչութեան մի գործն էլ այն է, որ զբաղված է կալուածների հարցով։ Քաղաքացիներից հարիւրաւոր ընտանիքներ, որոնք պարապում են հողագործութեամբ, խնդիր են ներկայացրել վարչութեանը, որպէսզի իրանց կալուածներ տրվի քաղաքի շուրջը գըտնված ազատ հողաբաժիններից։ Վարչութիւնը, խնդրատուներին բաւականութիւն տալու համար, քաղաքապատկան հողերը, որոնք մինչև այսօր ծառայել են քաղաքի հասարակութեան զանազան ընտանիքներին իբրև վարելահողեր, յօժար է խլել և բաժանել խնդրատուներին իբրև կալուածներ, յատկացնելով իւրաքանչիւրին 500 քառակ. սաժէն և բաժանելով այդ հողամասերը երեք կատեգօրիայի, I—3 կ., II—7 կ. և III—10 կ. արժողութեամբ սաժէնը։

Մի բանում միայն թոյլ է եղել վարչութիւնը։ Այդ այն է, որ շատ ընտանիքներ իրանց ժամանակաւորապէս օգտված կալուածները կոմիսիակի ծուռ ճանապարհներով սեփականեցրել են, ոչինչ չը վճարելով քաղ. վարչ. կասսային։ Մի խօսքով՝ շատերը իրանց գրգռված ախորժակներով շահագործել են քաղաքը գրաւելով առանց վարձագների քաղ. հողամասերը, որոնք ապագայում անշուշտ թանգ արժէք կունենան։

Սակայն այն բոլոր թեր ու դէմ կարծիքների հանդէպ, որ կազմված է մեր քաղ. վարչ. անդամների վերաբերմամբ ժող. խաւերում, այն կասենք, որ նրանք չեն զլացել նիւթական և դրամական օգնութեան հասնել քաղաքական վարչութեան գործերի վերաբերմամբ։ Օրինակ, երբ դէպքը բերել է, նրանք քաղաքի բարեկարգութեան համար իրանք փոխառութեան են դիմել քաղաքի ընթացիկ կարիքների համար։ Դա մի այնպիսի քայլ է մեր քաղաքային վարչութեան անդամների կողմից, որ ուրիշ աւելի հարուստ քաղաքներում շատ քչերը կանեն։

Որսորդ

—

Ախալցխա, 14 յունվարի

Ամսիս 14-ին, Ախալցխայի երկսեռ դըպրոցների հիմնարկող Կարապետ արքեպիսկոպոսի անուանակոչութեան օրը, Ախալցխայի համար խիստ նշանակալից օր էր։

Հանդիսաւոր պատարագից յետոյ փոխանորդ Սիօն վարդապետի հանդիսադրութեամբ եկեղեցական թափօրը շրջապատեց մեծ մարդու մարմարեայ շիրիմը. եկեղեցու ընդարձակ գաւիթը լցված էր խուռն բազմութեամբ՝ առանց խտրութեան ազգի և կրօնի. ներկայ էին և դպրոցական երախտապարտ սաները և սանուհիները իրանց ուսուցիչներով և ուսուցչուհիներով։

Գերեզմանը զարդարված էր խաչով-աւետարանով, եպիսկոպոսական եմիփորոնով, մարգարտեայ խոյրով և արծաթեայ աշտանակներով. հոգեհանգստեան կարգը աւարտելուց յետոյ՝ հայր - սուրբը, բարձրանալով գերեզմանի վանդակապատը, ազդ ու դամբանականով դրուատում էր ընդհանուրին երախտագէտ գտնվելու մեծ մարդու յիշատակին, որ Ախալցխայի եկեղեցիները դրել է եկեղեցական բարձրութեան վրա, որ իր հօտին և սրա մանուկներին մտաւոր և հոգևոր սնունդ հետ ի միասին պարգևել է մայրենաւոր սնունդ։

Անցորդ

—

Շուշի, 18 յունվարի

Ամսիս 16-ին հոյակապ թաղի մի անմարդաբնակ շինութեան մէջ ոստիկանութեանը աջողվեց երևան հանել մի գաղտնի ռազմամթերանոց։ Պատող շշուկներին նայած երևան է հանվել ռուս գնդացիրներ արխիվ։ Կան ձերբակալված անհաշտ մարդիկ։ Երէկ քաղաքիս շուկայ եկեղեցիներում հոգեհանգստի պատարագ մատուցուելու պատճառաւ բարեգործական կառը ունեցել է մեծ ընդունելութիւն ժողովրդի կողմից. բոլոր եկեղեցիներում ժողովրդականները, գտնելով որ այդ ընդունելութիւնը պայմանների բերումով պայմանաւորված է նոր առաջադրանքով, ցուցաբերեցին բողոքելով հոգևոր ըշխանութեան այդ ապօրինի տնօրինութեան դէմ։

Մղթալից

—

Դիլիջան, 10 յունվարի

Դեկտ. 26—27-ին այստեղ էր մեր մասի հաշտարար-միջնորդ իշխան Ծավճավաձէն։ Նա իր մասի 4 շրջանի գիւղերից նոր գիւղախմբեր կազմելով՝ հասել էր Դիլիջան։ Նա նոր գիւղախմբեր կազմում էր այն ձևով, ինչ ձևով կազմված էր ընդհանրութեան առաջ։ Դեռ հազիւ անցել էր այդ նոր «գիւղախմբային» մի տարի, մազասուտ սկսվեցին շարաբաստիկ ընդհարումները։ Այդ կազմակերպութեամբ Դիլիջանին միացել էին բացի իր սովորական 4 հայ գիւղերից՝ Փօլատ-Այլուռն և Հաղկիլու 5 թուրք գիւղերը և Սօվօ-Դիլիջան և Փօլովինօ մոլոկան գիւղերը։ Կորցրիններս հէնց այն ժամանակ զանազան պատճառներ բերելով՝ բաժանվեցին. իսկ թուրքերին բաժանեց միայն ընդհարումը։ Հույս կար, որ այժմ էլ այդ ձևով պիտի կազմվի մեր գիւղախումբը. սակայն վերոյիշեալ թուրք գիւղերը զանազան նկատումներով միացել են Ղարաղոյլուի թուրքերին. իսկ յիշեալ 2 մոլոկան գիւղերը հրաժարվեցին միանալ հայերի հետ, զանազան նկատումներով։ Այդ պատճառով մեզանում չը կազմվեց նոր գիւղախումբը և գիւղական պաշտօնատար անձանց ընտրութիւն էլ չը կայացաւ և խնդիրը մնաց ուկաթի՝ մինչև նահանգապետից նոր կարգադրութիւն ստացվելը։

Հացը բոլ, գինին բոլ, ամեն կենսական մթերքները առատ, մինչև այժմ աշնանային և գարնանային եղանակներ, առանց ձիւնի, առանց ցրտի. ահա մեր իրականութիւնը։ Ի՞նչ հետևանք կունենայ այս դրութիւնը, լա՞ւ թէ վատ, այժմեանից որոշել դժուար է։ Սակայն ինչ էլ որ լինելու լինի, մենք կարծում ենք, այս դրութիւնից չեն վնասվելու լեռնային գիւղերը։ Այն օգուտը, որ նրանք ստացան մինչև այժմ, ապագայի բոլոր վնասներին կը ծածկի։ Մեր գիւղացին մինչև այժմ էլ անխափան շարունակում է իր աշխատանքը՝ իր լծկանով անտառից փայտ բերելով և այլն, այն ինչ ուրիշ տարիներ յաճախ հոկտ. զրկվում էր այդ հնարաւորութիւնից։ Մեր անասնապահներն էլ մինչև այժմ դեռ արօտներում արածացնելով են պահում իրանց անասուններին, դեռ նրանք իրանց անասունների համար պատրաստած ձմեռվայ պաշարից մի խուրձ խոտ էլ չեն ուտացրել։

Խոզի կերն էլ այս տարի առատ էր և մեր խոզապահներն էլ լաւ օգտվեցին։ Խոզի գոյքը Դիլիջանում ծախվեց այս տարի 33—50 ր.։ Բայց ինչ արած, որ այսպիսի առատ տարին ազքատը դարձեալ հնարաւորութիւն չունի լի ու լի օգտվելու. նա միապագմից չէ կարողանում մի քանի բուրը բրար գցել և ցորենի էժան ժամանակը գնել իր ձմեռվայ պաշարը. ցորենի պուդը Ղազախ աւանում իջաւ մինչև 65 կ.։ Մէ առատ և թէ սուղ տարին օգտվողը լինում է միշտ հարուստը, որ ամեն բան իր ժամանակին էժան գնով ձեռք է բերում։ Այս տարի կարտոֆիլն էլ առատ էր և սրա պուդը ծախվում էր 15—20 կ.։ Բայց հացը կամաց-կամաց թանգանում է. այժմ ալիւրի պուդը ծախվում է մեզ մօտ 1 ր. 5 կ.—1 ր. 10 կ., նոյն ալիւրից թխած հացը՝ ֆունտը $2^{1}/_{2}$ կ.։

Հրաշալի եղանակները շարունակվեցին մինչև դեկտ. 23-ը, երբ մի փոքր ու բարակ ձիւն եկաւ և սկսեց եղանակը ցրտել։ Թէև սկսեցին անասուններին խոտ տալը, բայց էլի հանդից յետ չեն մնում անասունները, ձիւն չը լինելու պատճառով։

Դիլիջանը սովորական խաղաղ կեանքը դեռ ամառվանից սկսեց վրդովվել անլուր գողութիւններով։ Այդ գողութիւնները նոր տեսակի էին և զանազան տեսակ, որոնց նկարագիրը մենք չենք տալիս և որոնցից քիչ չը տուժեց մեր խաղաղ ժողովուրդը։ Մեր գաւառամասի պրիստաւի և Դիլիջանի նոր տանուտէր Դ. Բաղթեանի ջանքերով գողութիւնները դադարեցին։

X.

ՄԻՋԱԴԷՊ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑՈՒՄ

—

«Моск. Вѣд.» լրագրում տպվեց մի նկատողութիւն «Հայկական բռնութիւնը ուղղափառների խղճի վրա» վերնագրով, որի մէջ հաղորդվում է մի դէպք, թէ ինչպէս Մոսկվայում հայ քահանան մերժեց պսակել ուղղափառ օրիորդ Շչէրբօվայի հայ-լուսաւորչական դաւանութեան պատկանող մի հայի հետ։

Լրագիրը չէ խնայել գոյներ։

«Ազդելու բոլոր միջոցները գործ դնելուց յետոյ հայ քահանայի վրա,—ասում է լրագիրը,—որոնք ցանկալի հետևանքներ չունեցան, օր. Շչէրբօվան, խղճին սրտնեղութեամբ ստիպված էր ընդունել հայ-լուսաւորչական դաւանութիւնը, որովհետև նրա փեսացուն կտրականապէս պահանջում էր, որ պսակադրութիւնը կատարվի հայոց եկեղեցում»։

Այդ նկատողութեան առիթով ես դիմեցի ս. Խաչ եկեղեցու աւ.-քահ. Պօպօվին։

— Արդեօք բարի չէ՞ք լինի հաղորդել մանրամասնութիւններ օրիորդ Շչէրբօվայի հետ եղած դէպքի առիթով, որի մասին խօսում է «Моск. Вѣд.» լրագիրը։

— Դէպքը ամենասովորական է,—պատասխանեց հայր Պօպօվը։—Մէկը դրա նըման հազարաւոր դէպքերից։ Այնպէս որ՝ որևէ առանձին մանրամասնութիւններ հաղորդել այդ վերջին դէպքի մասին աւելորդ կը լինի։ Նազարեանց քահանան, որը մերժել է կատարել հայի պսակադրութիւնը ուղղափառի հետ, գործել է միայն մեր Էջմիածնի սինօդի շրջաբերական կոնդակի ճիշդ մտքի համաձայն, որն արգելում է այդպիսի պսակներ կատարել։

— Ուրեմն, ձեր սինօդի որոշումը կատարելապէս հակասում է 1905 թւի ապրիլի 17-ի մանիֆեստի ոգուն, որը մատնացոյց է անում կրօնական համբերողութեան հիմքերը ամրապնդելու անհրաժեշտութեան վրա։

— Ոչ բոլորովին այդպէս,—պատասխանեց հայր Պօպօվը, տխուր ժպիտով։—Մեր սինօդը, ինչպէս և առհասարակ մեր եկեղեցին, միշտ աչքի է ընկել իր լայն համբերողութեամբ։ Դա մեր կրօնի առանձին, բնորոշ գծերից մէկն է, և խկոյն ապրիլի 17-ի մանիֆեստի հրատարակումից յետոյ

ԹՈՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԸ ԵՒ ՆՐԱ ԿԱՐԻՔՆԵՐԸ

—

Երեք տարվայ յեղափոխութիւնից յետոյ Պարսկաստանի երրորդ դասակարգը տապալեց իրանեան զարաւոր միապետութիւնը։ Բայց այդ յաղթանակը բաւական չէր, որպէսզի Պարսկաստանը անմիջապէս մտնէր նօրմալ զարգացման ուղու մէջ։ Յեղափոխական Պարսկաստանը միապետութիւնից խլեց տնտեսապէս քայքայված, կուլտուրապէս յետամնաց, իսկ քաղաքականապէս անոյժ, ջլատված ու կիսով չափ վասալացած մի պետութիւն, բառ ամենայնի զուրկ իրաւական պետութեան կոչումից։

Յեղափոխութիւնը կատարեց գլխաւորը, սակայն նա չէր կարող, մոգական գաւազանի մի հարուածով, վերացնել միանգամից այն բոլորը, որոնք բղխել էին հին կարգերից, սնվել նրանցում, և որոնք մի-մի խոչընդոտներ են Նոր-Պարսկաստանի տնտեսական-հասարակական բովանդակ զարգացման ընթացքում։ Եւ արդարև՝ բազմաթիւ են և լուրջ սահմանադրական Պարսկաստանի կարիքները. սրանց հարթումը պահանջում է խիստ տոկուն և եռանդուն աշխատանք նրա առաջաւոր և գիտակից տարրերի կողմից, և նա կարող է միայն ապահովել Պարսկաստանի նօրմալ զարգացումը։ Այդ կարիքներից առանձնապէս մի քանիսի հարթումը այնքան անհրաժեշտ է և անյետաձգելի, որ այլապէս՝ Պարսկաստանը, ինչպէս մի զրող սուր կերպով նկատում է, կը մնայ ընդմիշտ մէջլիսի և կանոն-էսասի երկիր, և ոչ թէ մի սահմանադրական երկիր, թէկուզ բառիս սովորական իմաստով։

I

Պարսկաստանը աշխարհիս հնագոյն պետութիւններից մէկն է. նոյնիսկ նրանից յետոյ կազմված պետութիւնները շատ վաղուց անհետացել են պատմական սցենայից, բայց նա, շնորհիւ որոշ տնտեսական պատմական պատճառների, շարունակում է իր գոյութիւնը մինչև մեր օրերը։ Իր հազարաւոր տարիների գոյութեան ընթացքում նա եղել է միապետական-աբսօլիւտական պետութիւն։ 1906 թւին սկսված յեղափոխութիւնից յետոյ նա դարձաւ սահմանադրական։ Թէ ինչու Պարսկաստանի քաղաքական կազմը, մինչև յիշեալ թւականը, միապետական աբսօլիւտիստական էր, դա շատ հեշտութեամբ կարող է պարզել իր համար ամեն ոք, ով քաջ ծանօթ է պարսկական պետութեան մէջ ապրող ժողովուրդների տնտեսութեան եղանակի, սրանից բղխած նիստ ու կացի և ընդհանուր հասկացողութիւնների հետ։ Իսկ թէ ինչ պատճառներից առաջ եկաւ վերջին տարիների յեղափոխութիւնը, այդ մասին բաւական գրվեց պարբերական մամուլում։ Ներկա յումս, երբ, երկրորդ մէջլիսի բացմամբ, վերսկսվում է օրէնսդրական կեանքը սահմանադրական Պարսկաստանում, կարևորագոյն նշանակութիւն ունի այն հարցը, թէ որո՞նք են ժամանակակից Պարսկաստանի կարիքները և թէ ի՞նչ պարտականութիւններ ունի նա կատարելու այսուհետև։

Նրա կարիքներն ու պարտականութիւնները որոշելու համար անհրաժեշտ է, որ մենք նախ և առաջ իմանանք, թէ ի՞նչ էր ներկայացնում իրանից Պարսկաստանը միապետութեան վերջին օրերում, ի հարկէ, ընդհանուր գծերով։

Թէ հին, թէ միջին, թէ նոր դարերում՝ պարսկական պետութեան սահմաններում ապրող ժողովուրդները շահագործվել, կեղեքվել են թագաւորող տոհմից, սատրապներից ու խաներից. և եթէ հնում, միջին դարերում, նոյնիսկ նոր դարում նրանք իրանց դժգոհութիւնը տիրող դինաստիայից արտայայտել են նրանով, որ միացել են այս կամ այն—ժամանակաւոր խոստումներ տուող—թեկնածուին և նպաստել նրա իշխանութեան հաստատվելուն, բայց XIX դարում, երբ վաճառականութիւնը ընդարձակվել էր Պարսկաստանում և դրվել լայն հիմունքների վրա, երբ տնտեսական յարաբերութիւնների ընդլայնմամբ քաղաքական ոյժն էլ ենթարկվել էր համապատասխան կենտրօնացման և երբ Ռուսաստանի նուաճողական քաղաքականութիւնը մեղմացրել էր Պարսկաստանում ապրող ցեղերի ցեղամիջեան կռիւը, դժուար էր նախկին եղանակով ընթանալ։ Հնում, երբ պարսկական պետութիւնը Արևելքի հզօր պետութիւններից մէկն էր, տիրող դինաստիան համեմատաբար մեղմ վերաբերմունք ունէր դէպի հարկատու ժողովուրդները, որովհետև սրանց գոհունակութիւնից շատ էր կախված պարսիկ թագաւորների արշաւանքների աջողութիւնը։ Բայց երբ անգլիական, օսմանեան և մանաւանդ ռուսական պետութիւնների զօրանալը անկարելի դարձրեց պարսիկ թագաւորների նուաճումները, վերջիններս, ունենալով իրանց ձեռքում երկրի քաղաքական ոյժը, կրկնապատկեցին իրանց տիրապետութեան տակ գտնված ժողովուրդների կեղեքումն ու շահագործութիւնը։

XIX դարի վերջին կէսից, եւրօպական մեքենայական արդիւնքները մուտք գործելով նաև Պարսկաստան, բազմապատկեցին շահերի, սադրազամների, պալատականների ու պրինցների արևելեան շռայլ ծախսերը. Փաթալի շահի 170-ի չափ կանայք պարունակող հարէմը համեմատաբար շատ աւելի քիչ ծախս էր պատճառում նրան, քան Նասըր-Էդդին շահի և կամ Մուզաֆֆէր-Էդդին շահի անհամեմատ փոքր հարէմները։ Պետութեան բոլոր հասոյթները, մանաւանդ սկսած այն ժամանակվանից, երբ Ռուսաստանի և Անգլիայի մրցակցութիւնը ապահովեց Պարսկաստանի քաղաքական անկախութիւնը, սպառվում էին շահերի, պրինցների ու սադրազամների շքեղ ապարանքների, արևելեան շռայլ կենցաղի, հսկայական հարէմների, պարկերի և աթոռների վրա։ Պետութեան հասոյթները նոյնիսկ բաւական չեղան, և շահերից մինչև վերջին ոստիկանական պաշտօնեան սկսեցին կողոպտել ժողովրդին, բառիս արևելեան իմաստով։

Կողոպուտն ու շահագործութիւնը Մուզաֆֆէր-Էդդինի օրով հասել էին ծայրայեղ աստիճանների։ Պետական հասոյթներից ոչ մի կոպէկ չէր ծախսվում պետութեան տնտեսական կուլտուրական պէտքերի համար։ Նոյնիսկ Ռուսաստանից վերցված տասնեակ միլիոնները արագութեամբ հալվեցին պալատում և սադրազամների գրպաններում։ Մուզաֆֆէր-Էդդինի օրով քայքայված և կազմալուծված դրութեան էր մատնվել նաև բանակը. զինուորները ոչ ռոճիկ էին ստանում և ոչ կրթութիւն։ Մուզաֆֆէր-Էդդին շահից առաջ, պարսիկ շահերը Պարսկաստանի սահմանները բնակեցրել էին վրանաբնակ Նոմադ ցեղերով՝ հարևան պետութիւնների յարձակումներին դիմադրելու համար։ Այդ ցեղերը՝ արաբա-

մենք հազարաւոր խառն պսակներ ենք կատարել, որոնցից երկու-երրորդը ընկնում էր հայերի պսակների վրա ուղղափառների հետ։ Մենք առանձին գոհունակութեամբ կատարում էինք այդ վերջին պսակները, կարծելով որ այդ ճանապարհով կարելի կլինի կրօնական միութիւն հաստատել երկու մեծ եկեղեցիների միջև։

— Ի՞նչը ստիպեց ձեր սինոդին հանդէս գալ այդ արգելող կոնդակով։

— Ներքին գործերի մինիստրութիւնը, որը անհնարին գտաւ ուղղափառների պսակները հայերի հետ հայոց եկեղեցում։

— Ինչո՞վ էր նա ղեկավարվում։

— 1906 թւի մարտի 14-ի օրէնքով,— ժպտաց հայր Պօպօվ,— իսկ շարժառիթները, ճիշդն ասած, չը գիտեմ։ Գիտեմ, որ այդ օրէնքը մի տեսակ լրացումն է ապրիլի 17-ի օրէնքի, իսկ, իրապէս, ուղղակի ոչնչացնում է կամ, աւելի ճիշդը, թուլացնում այդ օրէնքի ոգին։ Ամենից հետաքրքրականը այն հանգամանքն է,— շարունակեց հայր Պօպօվը,— որ մինիստրութեան հրահանգը երկար ժամանակ կատարելապէս անյայտ էր մի քանի կառավարչական հիմնարկութիւններին։

— «Моск. Вѣд.» լրագրի նկատողութեան մէջ խօսվում է ազդելու եղանակների մասին ձեր քահանայի վրա։ Որո՞նք էին այդ եղանակները։

— Ազդելու ոչ մի եղանակ չէ գործադրվել։ Հայր Նազարեանցը պարզ կերպով բացատրեց իր մերժման շարժառիթները և մինչև անգամ աւելին, համոզում էր փեսացուին՝ հային՝ պսակադրութիւն կատարել ուղղափառ եկեղեցում։ («Ут. Рос.»)

ՇԻՆՈ՞ՒՄ ԵՆՔ ԹԷ՞ ՔԱՆԴՈՒՄ

II *)

Մենք, հայերս, ունենք մէկ հատիկ Էջմիածին, ուր դարերի ընթացքում հաւաքվել և, ուղղակի, դէս ու դէն վեր են ընկել երբեմն անգնահատելի հնութիւններ և գեղարուեստի մասունքներ։ Խօսելով տասն տարիներից ի վեր այստեղ կատարած իմ ուսումնասիրութիւններից եկել եմ այն եզրակացութեան, որ Էջմիածնի միաբանութիւնը դարեր շարունակ չէ ունեցել իր մէջ գեղարուեստներից հասկացող, համ առնող, կամ դրանց սիրող մի միաբան։ Որ այս ասածս այսպէս է, դրան ապացոյց է Էջմիածինը ամբողջովին այնպէս, ինչպէս կայ դարեր շարունակ։ Մեր դարասկզբում արդէն թռչել, սաւառնել սկսող քաղաքակրթութեան ալիքները իրար հրելով հասնում են նաև մինչև Էջմիածին, և մենք սկսում ենք ունենալ մի խմբակ՝ Եւրոպայում ուսում առած երիտասարդ միաբանների, որոնք, իրանք իրանց միացած, ճշմարիտ է, որ դեռ չեն յայտնվում որպէս «էսթէտներ» կամ «արտիստներ», բայց արդէն երևում է, որ զգացել են, որ չէ կարելի թողնել Էջմիածինը այնպէս, ինչպէս իրանց թողել է աւանդ հայ ազգը և իրանց ձեռնադրող կաթողիկոսներն և արքեպիսկոպոսները։

Եւ այսպէս, նոր սերնդի մի երիտասարդ միաբան ոգևորվում է մի օր և, ուզում է այնտեղ վեր ընկած, թափթփված մեր հնութիւնները և գրքերը հաւաքված տեսնել ժամանակակից հասկացողութեամբ նպատակայարմար և վայելուչ մի շինութեան մէջ, որին նա, ինքը, ասում է «մատենադարան»։ Երիտասարդ միաբանը չափազանց շարժուն, նոյնքան եռանդուն գտնում է մի հարուստի, որին կարողանում է թելադրել այդ միտքը իրագործելու համար տալ փող։ Հարուստը, ինչպէս երևում է, ժլատ չէ և փողի հետ տալիս է նաև carte-blanche, որ ուսեալ միաբանը շինի և գլուխ բերի մատենադարանը։ Երիտասարդ միաբանը մի շարք ուրիշ յատկութիւնների մէջ աչքի է ընկնում նաև իր անծայրածիր ինքնավստահութեամբ, որը մանաւանդ այդպէս հարցեր վճռելու ժամանակ—ագէտ ու թոյլ էր Էջմիածնի անկաթողիկոս ժամանակի տեղապահը, որին հաւատացված էր ազգային հնութիւնների, սրբութիւնների և կալուածքի պահպանութիւնը։ Եւ միաբանութեան միացեալ մասն էլ, չը գիտենք ինչ պատճառով կամ ինչպէս անտարբեր վերաբերվելով մայր տաճարի շուքին մէջ իսկ կառուցանելը ծրագրված այդ շէնքի մասին, եռանդուն, շարժուն և ինքնավստահ միաբանը թևերը վեր սոթտած ձեռնամուխ է լինում մատենադարանի կառուցմանը բոլորովին ինքնագլուխ, կամ համարեա ինքնավստահ։ Շարժուն, եռանդուն միաբանը, չը գիտեմ ինչի՞ կամ ինչ պատճառով, թշնամացրել է իրան հետ նաև անթիւ անհամար մարդիկ, և մի օր, հէնց մատենադարանի շէնքի կառուցման ձեռնամուխ լինելու միջոցին իսկ, խռովում է և իր ընտրած ճարտարապետի հետ, որի հետ ի սկզբանէ «գլուխ գլխի տուած», բայց ինչպէս միայն ինքնագլուխ ինքն է պատրաստել տուել շէնքի ծրագիրը։ Եռանդուն, շարժուն, ինքնավստահ, անթիւ մարդիկ իրան հետ թշնամացրած միաբանը այնուհանդերձ ունի դեռ շատ ծանօթներ, որոնց միջից չէ վարանում նա ընտրել նոր ճարտարապետ, որը մի քիչ շատ սիրալիր յօժարում է անցնել գործի գլուխ և համաձայնում է կատարել գործը հէնց այնպէս, ինչպէս ինքը ինքնավստահ միաբանը ուզէ։ Առանց շատ բարակ մանելու, սկսվում է մատենադարանի կառուցումը նոր կաթողիկոսի ընտրութիւնից առաջ և աշխատվում է, կամ գոնէ ուզվում է, մի կերպ վերջացնել բանը մինչև Վեհի Էջմիածին ժամանելը։ Չէ հասնում, հասածն էլ լինում է (մեղքը ասողների վզին) մի «մազալլու»՝ ոչ աւել ոչ պակաս, մինչև իսկ այնքան «մազալլու», որ մարդիկ հարկադրված են տեսնում իրանց քանդել արդէն կառուցված շէնքի որոշ մասերը․․․։

Հարց. Էջմիածնի միաբանութիւնը կաթողիկոսի չեղած ժամանակ (կաթողիկոսի, որը գոնէ ամենայն հայոց կողմից լիազօրեալ հաւատարմատարն է ազգի Էջմիածնի հողին վրա իր պաշտօն տեսածն անել կամ չանելու) որտեղից ունէր mandat վանքի բակի մէջ և մայր տաճարի շուքին տակ թոյլ տալ կառուցանել այդպիսի շէնք՝ առանց նախօրօք բարեհաճելու մի լաւ խորհրդակցութեան բովից անցնելու հարցը՝ հրաւիրելով գործից հասկացող և կոմպետենտ մարդկանց մի խումբ, ինչպէս այդ արվում է (թէև անկատար կերպով) Էջմիածնի մայր տաճարի վերանորոգութեան հարցի առիթով։ Հապա թէ կարելի լինի ենթադրել, որ շարժուն, եռանդուն և մանաւանդ ինքնավստահ միաբանի թնդանօթը պայթում էր՝ դիցուք՝ քառասուն տեղից և իրանցը միմիայն մի տեղից։ Միթէ իրանք հաւասարապէս հաւատարմատարները չէին հայ ազգի, որոց յանձնվել է տասնվեց դարերի հնութեամբ բազմապիսի կերպով նուիրական սրբավայրի մօտերքը զերծ պահել այդպէս՝ որակելը դժուար բաներից։

Իմացել եմ, որ Էջմիածնի մայր տաճարի վերանորոգութեան միայն յանձնախմբի մասնագէտ վարպետներ մօտիկ անցեալներում—տաճարին վերաբերող քննութեան գործով այնտեղ գնացած ժամանակ—վրդովվել են տեսնելով կատարված գործը, որի որակականը, ինչպէս նրանք են ասում, ինքս քաշվում եմ գրի տալ այստեղ։

Ես հարց եմ տալիս նաև յիշեալ յարգոյ մասնագէտ վարպետներին, թէ ինչո՞ւ նրանք փոխանակ սրա և նրա հետ խօսելու, հրապարակով ձայն չեն բարձրացնում և իմացում տալիս այնտեղ, ուր հարկն է, որպէսզի սրանից յետոյ մենք լինենք աւելի զգոյշ և նուազ ինքնավստահ և անձնապաստան, աւելի հաշւով և խելքով և ապացոյց տանք վերջապէս, որ մենք էլի սկսել ենք գեղարուեստի կուլտը նորից պահպանելը սովորութիւն դարձնել մեզ։

III

Էջմիածնում ինքնագլուխ, ինքնավստահ կերպով շինվող և շինվելու հետ քանդվող բանի մասին խօսելիս բնականաբար չէ կարելի չը յիշել և չը խօսել ուրիշ մի նոր կարևոր հարցի մասին, որ է վեհարանի նորոգ շինութեան գործը, որի մասին իմացել եմ, որ յայտնի հարուստ և բարեգործ Ա. Ի. Մանթաշեանը ուզեցել է իր—«միակ իր անձնական»—ծախքով կառուցանել տալ։ Այս առիթով նա ուղարկել է Էջմիածին մի յանձնախումբ՝ կազմված քաղաքային մի ինժեներից և իր մի գործակատարից, որ տեղին վրա ուսումնասիրեն հարցը և «շուտափոյթ» ներկայացնեն իրան ծրագիր և նախահաշիւ։

Ես ինքս չը պիտի խօսեմ արդէն ներկայացված ծրագրի և նախահաշւի մասին, որոնց հետ ծանօթ եմ։ Միայն յիշեցնում եմ Էջմիածնի միաբանութեան, որ նա հանուր հայ ազգի հայ հաւատարմատարն է բոլոր այն հարցերում, որոնք կապված են Էջմիածնի հետ, որ նա ցոյց տայ, որ ինքն իսկ որ մեռած չէ և մի բան էլ ինքն արժէ, որ անհեռատես կերպով չը սկսվեն նոր «մազալլու» բաներ, որ դեռ չը կառուցված՝ մարդիկ հարկադրված չը տեսնեն իրանց վերաքանդել արդէն շինվածը։ Շնորհալի շնորհակալութիւն յայտնեն բարերար Ա. Ի. Մանթաշեանին, հասկացնելով նրան, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի վեհարանը չէ կարելի շինել 100—200 հազար րուբլով։ Դա ամօթ է և անպատուաբեր հայ ազգի համար, որի էջմիածնական վեհարանը եթէ անպէտք է, այսօր ինքն ազգը ազգովին պիտի մտածէ այդ մասին նախ, և մի կամ մի խումբ հարուստներ չը պիտի մոռանան, որ իրանց սեփական բնակարանները աւելի արժէն քան 150 հազարները։ Վերջապէս վերջ տանք գործելու և ղեկավարվելու այս ինքնավստահ և ինքնակալ կերպերին, խնդրենք ում հարկն է, յիշեցնենք ում որ պէտք է, որ անխորհուրդ և անխորհրդակից բաներ չանեն՝ մանաւանդ Էջմիածնում։ Դիմենք ամենախոր պատկառանքով մեր Օծեալ Հայրապետին, որ թոյլ չը տայ որևէ ձեռնարկ Էջմիածնի նուիրական հողի վրա ինչպիսի և է, որպիսի և է մարդկանց և, որ գլխաւորն է, միմիայն մի կամ մի խումբ մարդկանց։ Թող ձայն տայ Էջմիածինը ի սփիւռս աշխարհի ցրված իր որդոց և ասէ, որ իր մայր տաճարը պահանջում է վերանորոգութիւն, որ իր կաթողիկոսարանը անբնակելի է և այլն։ Հայոց ազգը աւելի շուտ կը տայ իր լուման, քան կուզէ իր վզին փաթաթված տեսնել իր մի անգամի բարերարութիւնը այնպիսի տեղում, ինչպիսին է իր Էջմիածինը։

Արշակ Ջէթվաճեան

*) Տես «Մշակ» № 12.

ՄԻՔԱՅԷԼ ՍԱՂԱԹԷԼԵԱՆ

Թիֆլիսում այսօր հողին է յանձնվում Միքայէլ Սաղաթէլեանի մարմինը։

Հանգուցեալը պետական պաշտօնեայ էր, բայց ազատ ժամանակի մի մասը նուիրում էր գրական աշխատանքի։ Առիթ ունենալով ճանապարհորդել մեր երկրում, նա ծանօթ էր մեր երկրի տնտեսական և հասարակական պայմաններին, միևնոյն ժամանակ հետևում էր հայ ընթացիկ գրականութեան։

Նա գրել է մի շարք յօդուածներ տեղական լրագիրներում, յաճախ «Кавказъ»-ում և ունի հրատարակած մի գրքոյկ վերաբերեալ ընթացիկ խնդիրներին։

Մ. Սաղաթէլեանը Գրիգոր Արծրունու անձնուէր յարգողներիցն էր և «Մշակի» հաւատարիմ բարեկամը։

Վերջին ամիսները Սաղաթէլեանը տանջվում էր ստամոքսի հիւանդութիւնից։ Նրա ստամոքսը ոչինչ չէր կարողանում ընդունել և նա յուսահատվել էր։ Նա սպասում էր մահին, իբրև մի փրկութեան ազատվելու իր տանջանքներից։

Այսօր, նրա թաղման օրը, թող յիշվի հանգուցեալի արած համեստ գրական գործը, որը իր ժամանակի համար ունէր նշանակութիւն։

ՀԱՇԻՒ

1) Գրիգոր Չալխուշեանի հրատարակած «Հացի կտոր Ջէյթունցուն» ժողովածուի

Ստացել ենք վաճառելու համար 250 օրինակ։ 1909 թ. յունիսի 26-ից մինչև 1910 թ. յունվարի 8-ը վաճառվել է 28 օրինակ, զանազան գներով, որից գոյացել է 95 ր. 20 կ.։ Ծախք եղել է՝ գրքերի փոխադրութեան, պօստով զանազան քաղաքներ ուղարկելու, յայտարարութեան, մի հատ գիրք կազմելու և այլն՝ ընդամենը 7 ր. 55 կ.։ Ուղարկված է Գր. Չալխուշեանին 50 րուբլի։ Ուրեմն մեզ մօտ մնում է ընդամենը 222 օրինակ գիրք և 37 ր. 65 կ.։

Յօգուտ Թիւրքահայաստանի տառապեալների նուէրներ ուղարկողներից խնդրում ենք ի նկատի ունենալ, որ «Հացի կտոր Ջէյթունցուն» գիրքը ծախվում է յօգուտ զէյթունցիների և, վճարելով ոչ պակաս քան 3 րուբլի, կարելի է ստանալ այդ գրքից մի օրինակ։

2) Վլադիվօստոկից, լուսանկար Բուդաղեանի ուղարկած յօգուտ ադանացիների վաճառվելիք ճապօնական գունատիպ պատկերների

Ստացել ենք 1909 թ. օգոստոսին 200 հատ պատկերներ։

Ծախվել է օգոստոսի 18-ից մինչև 1910 թ. յունվարի 8-ը 40 օրինակ, ընդամենը՝ 22 ր. 70 կ. գումարի։ Ծախք եղել է՝ մաքսի, 200 պատկերները կարտօնի վրա կպցնելու, պօստի, յայտարարութեան՝ ընդամենը՝ 20 ր. 78 կ.։ Այժմ մեզ մօտ կայ 160 օրինակ պատկեր և 1 ր. 92 կ.։

Յօգուտ ադանացիների նուէրներ ուղարկողներից խնդրում ենք ի նկատի ունենալ, որ ճապօնական այս պատկերները վաճառվում են նուիրատուի ցանկութեամբ կիսագին, հատը 30 կ., և ամբողջ արդիւնքը յատկացված է յօգուտ ադանացիների։

3) Յօգուտ Ադանայի որբերի Վենետիկում հրատարակվելիք «Գեղունի» պատկերազարդ հանդէսի բաժանորդների ցուցակը։

«Մշակի» խմբագրութեան միջոցով «Գեղունիին» բաժանորդ են գրվել մինչև այսօր 74 օրինակի, որոնց համար ստացել ենք 309 րուբլի։ Բաժանորդներից 13 հոգի վճարել են 5-ական րուբլի, իսկ 61 հոգի՝ 4-ական րուբլի։

Բաժանորդների ցուցակը ուղարկեցինք Վենետիկ, «Գեղունի» հրատարակչին, որպէս զի նա բաժանորդներին ուղղակի կուղարկէ «Գեղունին», երբ սա լոյս կը տեսնի։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Յունվարի 4-ից երկնակամարի վրա երևացել է նոր գիսաւոր աստղ, որ երևում է 76 տարին մի անգամ։ Սա բոլորովին նման է Հալլէյի գիսաստղին։ Այժմ նոր գիսաստղը դանդաղօրէն հեռանում է արևից, հետևաբար և մեզանից։

◆ Թագաւոր Կայսրը բարեհաճել է հաստատել Արդւինի քաղաքի ինքնավարութեան որոշումը նախկին զինուորական նահանգապետ Ֆօն-Պարկաուին այդ քաղաքի պատուաւոր քաղաքացի ճանաչելու մասին։

◆ Դատարանին է յանձնվում Փոխարքայի կարգադրութեամբ գնդապետ Կօտլեարևսկին մի շարք զեղծումների համար։

◆ Վրաստանի էկզարխ Ինոկենտի արքեպիսկոպոսը Կովկաս գալուց առաջ ներկայացել է Թագաւոր Կայսրին Ցարսկօե-Սէլօյում։

◆ Թիֆլիսի մէշչանների ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովը նշանակված է յունվարի 29-ին։

◆ Կովկասեան ռուսաց տեխնիքական ընկերութեան նիստում, որ տեղի կունենայ յունվարի 30-ին, պրօֆէսօր Խարիչկովը զեկուցում է կարդալու Ռուսաստանի տեխնիքական կրթութեան կարիքների մասին։

◆ Ինժեներ Վուրցելը մեկնեց Իտալիա՝ ծանօթանալու համար երկաթուղային հաղորդակցութեան մանրամասնութիւնների հետ։ Վերադառնալով նա իր ուսումնասիրութիւնը գործ է դնելու կովկասեան լեռնաշղթայով երկաթուղագծի անցկացնելու աշխատանքների մէջ։

◆ Էլեկտրաքարշի վերատեսուչը, թոյլտուութիւն ստանալով իշխանութիւնից, յայտարարում է որ այն վատմանները, որոնք կը նկատվեն վագոնները սահմանված կանոններից և ժամանակից արագ քշելու մէջ, անմիջապէս կարձակվեն պաշտօններից։

◆ Վրաց դրամատիքական ընկերութեան վարչութիւնը որոշել է տօնել դերասան Գեդէօն Միրաղեանի բեմական գործունէութեան 25-ամեայ յոբելեանը։ Ինչպէս յայտնի է, Միրաղեան հայկականի հետ զուգընթացաբար խաղացել է նաև վրացական բեմի վրա նրա լաւագոյն մշակների հետ։ Ցանկալի էր, որ հայ դրամատիքական ընկ. վարչութիւնն էլ գործէր վրացականի հետ ձեռք-ձեռքի տուած։

◆ Բագւում Բենկենդորֆի նաւթահորը շարունակում է դարձեալ նաւթ խփել օրական 100 հազար պուդ։ Նաւթն այնքան առատ է, որ առանձին նաւսօններով լցնում են Րօտշիլդի և Նօբէլի նաւթապահեստները։ Մինչև այժմ խփել է 3 միլիօն պուդ նաւթ։

◆ Անդրկովկասեան երկաթուղիների կառավարիչ Նէյգէբաուէրը մեկնեց Բագու՝ գծի քննութեան համար։

◆ Պարիզից Բագու է եկել վրացի ալեզարդ բանաստեղծ Ակակի Ծերեթելին։

◆ Այսօր նշանակված է ժողովրդական համալսարանների ընկերութեան վարչութեան նիստը, ուր պէտք է քննվի նոր միջոցներ գտնելու խնդիրը։

◆ Յունվարի 28-ին Զուբալովեան ժողովրդական տանը կը կայանայ օպերային ներկայացում յօգուտ այդ տան կից կազմված երաժշտասիրաց ընկերութեան։ Ռուսաց սիրողների խումբը կը ներկայացնէ «Տրավիատան»։

◆ Զուբալովեան ժողովրդական տանը անցեալ 1909 թ. ընթացքում տրվեցին 185 ներկայացումներ զանազան լեզուներով և 135 համերգներ։

◆ Ներկայումս կարգի է բերվում Պուշկինեան քաղաքային գրադարանը, որը մօտիկ ապագայում բացվելու է հասարակութեան համար։

◆ Քաղաքային վարչութեան առաջարկութեամբ ձեռնարկված է վերաքննելու էլեկտրաքարշի ծառայողներին վերաբերող կանոնները։

◆ Քաղաքային վարչութիւնը նկատողութիւն է արել էլեկտրաքարշի վարչութեան, որ ծառայողները քաղաքավարի չեն վերաբերում հասարակութեան հետ։ Վարչութիւնը խնդրում է դրա առաջն առնել։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 18 յունվարի

Կ. Հ. Բ. Ընկ. Խորհուրդը «Մշակի» № 6-ում ինձ պատասխանում է յայտնելով, որ Խորհուրդը ինձանից դժգոհ լինելու պատճառով արձակեց պաշտօնավարութիւնից։ Այո, Խորհուրդը ինձանից դժգոհ էր։ Ես ընդգծում եմ այս խօսքերը մեծ գոհունակութեամբ. ինչպէ՞ս կարող էր Խորհուրդը ինձանից գոհ լինել, երբ «Մշակի» № 4-ում ցոյց տուածս որբանոցի և ճաշարանի տարեկան ծախսերի թւերն ապացուցանում են, որ իմ ներկայութիւնը արդարև դժգոհութիւն կարող էր պատճառել։ Խորհուրդը պատասխանում է, որ «Ընկերութեան բոլոր գործերը կատարվել են Խորհրդի կարգադրութեամբ և հսկողութեամբ, իսկ գործավար Կարապետեանը կատարել է Խորհրդի կարգադրութիւնները»։ Խորհրդի այս խոստովանութիւնը կարևոր է արձանագրել պատասխանատու մարմինը որոշելու համար. իսկ ես հարկաւոր եմ համարում ասել, որ 1908 թւից եմ տուած զեկուցումներ ընկերութեան գործը անհրաժեշտ դրվելու համար, որի արդիւնքն է եղել ընկերութեան մէջ տեղի ունեցած անպատեհութիւնները։

Խորհուրդը իր հաշիւների քննութեան ժամանակ ներկայացնում է վերստուգող յանձնաժողովին զանազան վաճառականների հաշիւներ։ Վերստուգող յանձնաժողովը նոյնիսկ կարող է կանխաւ ասել, որ հաշիւները ուղիղ են, որովհետև ծախսերի դիմաց

կան, Թիւրքման, քիւրդ, ղարադաղցի, շահսէվան և այլն՝ օգտվում էին ձրիաբար պետական հողերից և ստանում էին երբեմնակի նուէրներ շահերից։ Այդ ցեղերի մի մասը սկսեց զբաղվել երկրագործութեամբ և առևտրով ու անցաւ խաղաղ ազգաբնակութեան շարքը, իսկ միւս մասը, զրկվելով պետական օժանդակութիւնից, վերածվելով խմբերի, սկսեց զբաղվել կողոպուտով։ Կողոպտում էին նրանք թէ վաճառականական կարաւանները, թէ գիւղերը, թէ ճանապարհորդներին և թէ նոյն իսկ պետական պօստը։ Մինչդեռ հետզհետէ զարգացող առևտուրն ու արդիւնաբերութիւնը պէտք ունէին զարգացած և ապահով հաղորդակցութեան միջոցների, նոմադ աւազակախմբերը էլ աւելի էին դժուարացնում առանց այն էլ դժուար հաղորդակցութիւնը։

Ճիշդ է, առևտրի և արդիւնաբերութեան զարգացման հետ խանութպանները կորցրին իրանց նախկին տնտեսական և քաղաքական ինքնուրոյնութիւնը, սակայն Պարսկաստանի վերջին շահերի նոր կուրսի, կապալային սիստեմի շնորհիւ իշխանութիւնը երկրում դարձաւ շատ աւելի պարցելար։ Եթէ սկզբում մի ամբողջ նահանգ գտնվում էր խանի իշխանութեան ներքոյ, այժմ իւրաքանչիւր գաւառապետ, իւրաքանչիւր գիւղատէր և կամ իւրաքանչիւր կապալառու, պետական կապալը վճարելուց յետոյ, իր իրաւասութեան տակ գտնված շրջանի, գիւղի, հիմնարկութեան տէրն ու տնօրէնն էր դառնում։ Երկիրը մատնվել էր մի կատարեալ անարխիական վիճակի. գոյութիւն չունէին ոչ հիմնական օրէնքներ, որ տարածվէին Պարսկաստանի ամբողջ ազգաբնակութեան վրա, ոչ պետական ընդհանուր նորմաներ. կար միայն անսահման կամայականութիւն, որի պատճառով ամեն մի շրջան, ամեն մի հիմնարկութիւն ղեկավարվում էր նահանգապետի, գիւղատէրի և կամ կապալառուի թելադրած օրէնքներով։

Պարսկաստանի շահերն ու խոշոր ֆէօդալները, սպառելով պետական հասոյթները և կողոպտելով ազգաբնակութիւնը, երկիրը մատնեցին աղքատութեան։ Պետութեան թուլութիւնից և տնտեսական կրիզիսից օգտվել սկսեցին Ռուսաստանը և Անգլիան։ Սրանք այնքան առաջ գնացին, որ սկսեցին ձեռնամուխ լինել նրա ներքին գործերի մէջ, և այդ՝ շնորհիւ շահերի՝ Ռուսաստանում և Անգլիայում կատարած խոշոր փոխառութիւնների։

Եթէ կառավարութիւնը ոչ մի կոպէկ չէր ծախսում երկրի տնտեսական պէտքերի համար, եթէ նա հասցրել էր նուազագոյն չափերի բանակի ծախսերը, անբնական կը լինէր, եթէ մենք սպասէինք, որ նա մտածէր ժողովրդական կրթութեան մասին։ Ժողովուրդը կրթվում էր մէչիդներում. ֆանատիկ մօլլաները ղուրանի չոր ու ցամաք դօգմաներից բացի ոչինչ չէին տալիս նոր սերնդին։

Պարսկաստանը, ուրեմն, միապետութեան վերջին օրերում ներկայացնում էր իրանից մի երկիր, ինչպէս վերևում ասվեց, տնտեսապէս քայքայված, մտաւորապէս յետամնաց, իսկ քաղաքականապէս այլասերված և կիսով չափ վասալացած։

II

Մուզաֆֆէր-Էդդին շահի կառավարութիւնը արագացրեց դէպքերը Պարսկաստանում. յեղափոխութիւնը բռնկեց այն ժամանակ, երբ երկրի տնտեսական-հասարակական զարգացումը՝ ֆէօդալականից դէպի բուրժուազականը՝ գտնվում էր իր կէս ճանապարհին։ 90-ական թւականներից սկսված ժողովրդական յուզումները հացի և այլ կենսական մթերքների շուրջը՝ անմիջապէս վերածվեցին համաժողովրդական շարժման։ Տարերային մղումով, ժողովրդական բոլոր դժգոհ տարրերը, սկսած դժգոհ պօմեշչիկներից մինչև բանուորը, պահանջում էին միապետական կարգերի տապալումը։ Ինչպէս որ տնտեսական զարգացումը գտնվում էր իր կէս ճանապարհին, այնպէս էլ հասարակական շերտաւորում չէր կատարվել յեղափոխական ույժերի մէջ և ինչպէս որ շարժումը տարերային էր, նոյնպէս նաև յեղափոխական ժողովրդի հասկացողութիւնները յստակ չէին։ Դէպքերի սուր ընթացքը, սրանից պայմանաւորված նախապատրաստական ագիտացիօն և պրօպագանդիստական աշխատանքի բացակայութիւնը հնարաւորութիւն չը տուին պարսկական երրորդ դասակարգին շարժման նախնական փազում հրապարակ գալու յայտնի լօզունգներով։ Ամբողջ ժողովուրդը միաբերան պահանջում էր սահմանադրութիւն, սակայն առհասարակ սահմանադրութեան կօնկրէտ բովանդակութիւնը տարբեր և յաճախ անորոշ կերպով էր ըմբռնում։ Բայց այն, ինչ չէր կատարվել նախ յեղափոխական շրջանում, մեծ չափով կատարվեց երեք տարվայ յեղափոխութեան ընթացքում, մանաւանդ յեղափոխութեան երկրորդ շրջանում։ Եթէ դեռ մինչև այսօր գոյութիւն չունի հասարակական շերտաւորում երրորդ դասակարգի մէջ, սակայն ընդհանուր հասկացողութիւնները սահմանադրական հասարակական կարգի վերաբերմամբ որոշ չափով պարզվեցին՝ դէպքերի բնական պահանջմամբ և յեղափոխականների ակտիվ և ագիտացիօն գործունէութեան շնորհիւ։

Ճիշդ է, ժողովրդի հասկացողութիւնները որոշ չափով պարզվեցին, նրա առաջաւոր փոքրաթիւ տարրերը նոյնիսկ իւրացրել են ներկայացուցչական կառավարութեան ամենադեմօկրատական սկզբունքները, սակայն մինչև անգամ այդ որոշ չափի հասկացողութիւնները չենք տեսնում իրականացած պարսկական իրականութեան մէջ։ Եւ եթէ մեկնենք մակերևոյթից դատող հեռադիտողի հայեացքներից, մելամաղձօրէն պիտի եզրակացնենք. «Սահմանադրական ժողովուրդը անընդունակ է իրականացնելու սահմանադրական գաղափարները»։ Որ Պարսկաստանը, իր մէջլիսով և կանուն-էսասիով, այնքան էլ սահմանադրական երկրի տպաւորութիւն չէ թողնում, այս առարկութեանը դժուար թէ հակառակողներ լինեն. բայց այդ երբեք չէ նշանակում, որ մենք պիտի յանգենք յոռետես եզրակացութիւններին։ Ի հարկէ, չը պիտի գնահատել՝ տնտեսական հասարակական չը հասունացած յարաբերութիւնների արդիւնք՝ պարսկական սահմանադրութիւնը. բայց եթէ իր քաղաքական տիրանների դէմ այդքան վճռականօրէն ընդվզող Պարսկաստանը ներկայումս դժուարանում է նոյնիսկ իր ընդունած սահմանադրական օրէնքները ամբողջովին կիրառելու, ապա ուրեմն կան արգելառիթ պատճառներ, որոնց վերաբերմամբ Պարսկաստանը կը դադարի միայն մէջլիսի և կանուն էսասիի երկիր լինելուց։

Թաւրիզ — Արշ. Ջիլինկիրեան

(Կը շարունակվի)

փաստաթղթեր կան՝ եթէ վերաստուգող յանձնաժողովը կարող է ստուգել ներկայացված փաստաթղթերի խսկութիւնը, նոյնպէս ստուգել՝ թէ գնված իրերը մուտք գործել են Բաքւ. Ընկերութիւնը թէ մի ուրիշ տեղ—այդ դէպքում արդիւնք կունենար վերաստուգող յանձնաժողովի աշխատութիւնը:

Սրանով ես վերջ եմ դնում իմ նամակներին:

Ես իմ պարտքը կատարեցի: Ինձ համար նոյնպէս ցանկալի է, որ Ընկերութեան անունը ազատ լինի արատից և ստուերից: Եւ թող վերաստուգիչ յանձնաժողովը համոզի, որ արդարև ամեն բան վեր է կասկածից: Փայլակ Գարակիւլեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թաւրիզ, 12 յունվարի

«Մշակի»անցած տարվայ 265-րդ համարում գրել էի Թաւրիզի պարսից ուսումնարանների ընդհ. տեսուչ Սէիդ-Հիւսէին խանի բանտարկութիւնը՝ իր խմբագրութեամբ հրատարակվող Թիւրքաբարբառ թերթում Պարսկաստանի սահմանադրական կանանց չափաւոր ազատութեան հարցի վերաբերութեամբ գրած մի յօդուածի պատճառով:

Ադլիէի դատարանը բանտարկութեան և տուգանքի ապօրինի վճիռ էր կայացրել մոլեռանդ հոգևորականներից դրդված խաւար ամբոխի սպառնալիքի տակ: Սէիդ-Հիւսէին խան մինչև մի շաբաթ առաջ բանտումն էր: Թէհրանի և առաւել արտասահմանեան մամուլի ուժեղ բողոքը որոշ ազդեցութիւն արեց մայրաքաղաքի հայրենասէր սահմանադրականների վրա, որոնք միահամուռ պահանջեցին անիրաւ գործի վերաքննութիւնն և Սէիդ-Հիւսէին խանի ազատութիւնը՝ Թէհրանի արդարադատութեան մինիստրութիւնից: Յիշեալ մինիստրութիւնը բացատրութիւն էր ուզել այստեղի դատաստանատնից այդ անցքի և կատարված վճռի մասին, պահանջելով միաժամանակ, որ Սէիդ-Հիւսէին խան ուղարկվի Թէհրան:

Թաւրիզի՝ գլուխը կորցրած Ադլիէի ատեանը անիրաւ որոշումը վերագրեց ամբոխի գործ դրած ճնշման, իր պատասխանագրի մէջ, և ազատ արձակեց Սէիդ-Հիւսէին խանին մի շաբաթ առաջ, որ պատրաստվում է գնալ Թէհրան: Միանգամայն ուրախալի երևոյթ է Թէհրանի նացիօնալիստների նմանօրինակ քայլն ու շարժումը:

Սէիդ-Հիւսէին խան ոչ միայն գիտակից և մաքուր սահմանադրական, եւրոպական մտքով լայն հայեացքների տէր և բեհզօրմների բարեկամ անձն է, այլ և լաւ ծանօթ է կրթական գործին: Նա եղաւ առաջինը, որ հիմնեց թուրքախօս թերթ Թաւրիզում: Խորհուրդ ենք տալիս Թէհրանի ազատամիտ և հայրենասէր երիտասարդութեան՝ հարթել, բաց անել թէ կրթական և թէ հասարակական ազատ ասպարէզ վերջինիս առաջ և օգտվել նրա ընդունակութիւններից, որոնցով օժտված է ինքը:

Հայկազուն

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

18 յունվարի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Սենատը գտաւ, որ հրէաների բնակութեան իրաւունքի մասին ներքին գործերի մինիստրի 1908 թ. մայիսի 25-ին հրատարակած հրահանգի փոփոխութիւնը կախված է ներքին գործերի մինիստրից, այդ պատճառով այդ առարկայի նկատմամբ նահանգական ատեանների կայացրած որոշումների դէմ կարելի է բողոքներ ուղղել հէնց մինիստրին:

ԱՍՏՐԱԽԱՆ: Ժանտախտը շարունակվում է: Շրջակայ ազգաբնակութեան մէջ տեղի է ունենում պատուաստում ուժեղ թափով:

ՕԴԵՍՍԱ: Քաղաքային դուման որոշեց վկայել ներքին գործերի մինիստրի առաջ, որ քաղաքապետ Տօլմաչեվի գործունէութիւնը ուղղված է ժողովրդի բարեկեցութեանը խիստ օրինաչափութեան սահմաններում:

ՍԱԽԱԼԻՆ: Օնօրա գիւղում վգացվեց ստորերկրեայ հարուած և երկրաշարժ:

ԿԱՀԻՐԷ: Օդագնաց Մօրտիմէր Զինգէրը թռիչքի ժամանակ վայր ընկաւ օդապարիկով և ծանր ջարդուածքներ ստացաւ:

ԲՈՒԻ: Ռուս օդագնաց Եֆիմօվը մի մարդու հետ թռիչք կատարեց 1 ժ. 50 րոպէ:

ԿԱԼԿԱԹԱ: Ոստիկանին գնդակահարող Բէնգալեցին դատապարտվեց մահվան պատժի:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՅՏՆՈՒՄ Է

Հարկաւոր ենք համարում յայտնել մեր բոլոր մշտական և պատահական թղթակիցներին, որ գրեթէ ամեն օր մենք ստիպված ենք լինում վճարել պօստային վարչութեան տուգանք կամ յաւելեալ վճար (доплата), այն էլ կրկնակի, այն պատճառով, որ նամակ կամ յօդուած ուղարկողները նեղութիւն չեն կրում ծանօթանալ պօստային կանօններին: Օրինակ՝ հէնց երէկ մենք ստիպվեցինք վճարել 10 կ. տուգանք մի նամակի համար, որի ուղարկողը Ախալցխայից կպցնելով միայն 2 կոպէկի մարկա և նամակի վրա գրելով для печати (տպագրութեան համար), կարծել է թէ այդքանը բաւական է: Եւ որովհետև նա փոխանակ 7 կ. մարկայի կպցրել էր միայն 2 կ., ուստի մնացորդ 5 կ.՝ այն էլ կրկնակի՝ պէտք է վճարէինք մենք կամ վերադարձնէինք նամակը: Շատ անգամ պատահում է, որ ստիպված ենք լինում վճարել 14, 16 կ. ամեն մի նամակի համար, որ թղթակիցն ուղարկում է իբրև բանդերօլ, բայց պահպանած չը լինելով պօստային կանօնները, Թիֆլիսի պօստը նկատում է իբրև փակ նամակ և պահանջում է մնացորդը կրկնակի:

Ուստի խնդրելով մեր թղթակիցներին առաջուց լաւ վերահասու լինել պօստային կանօններին և մեզ աւելորդ ծախսերի չենթարկել, յայտնում ենք, որ եթէ կրկնվեն դարձեալ այդպիսի դէպքեր, մենք յետ կը դարձնենք թղթակցութիւնները—նամակները:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ԹԻՖԼԻՍԻ ՃԻՒՂԸ

Արժեթղթերի կուրսերը

20 յունվարի

I կ. ներք. փոխ. խ. տոմս.	446	ր.	— կ.
II » » »	358	ր.	— կ.
III Ազնուակ. բանկ. »	319	ր.	50 կ.
4% Պետական րենտա	90	ր.	62½ կ.
4% Պետ. Ազնւ. բանկ գր. թ.	98	ր.	50 կ.
5½% » » » »	92	ր.	75 կ.
4% » » » »	87	ր.	62½ կ.
3½% » » » »	82	ր.	87½ կ.
5% Գիւղ. հող. բան. վկ.	98	ր.	78 կ.
5½% » » » »	92	ր.	75 կ.
4% » » » »	87	ր.	62½ կ.
5% Ներքին փոխառ. 1905 թ. I հրատ.	102	ր.	12½ կ.
5% » II հրատ.	102	ր.	12½ կ.
5% Արտաք. » 1906 »	102	ր.	12½ կ.
5% » » 1908 »	102	ր.	12½ կ.
4% Պետական գանձար.	100	ր.	— կ.

Օտարերկրեայ դրամների կուրսը

Լօնդօն 10 ֆ. ստեր.	94	ր.	70 կ.
Բերլին 100 մարկ	46	ր.	27 կ.
Պարիզ 100 ֆրանկ	37	ր.	63 կ.
Թաւրիզ 100 ղրան	19	ր.	— կ.
Կ. Պօլիս 1 լիրա	8	ր.	64 կ.

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ձմեռային երթևեկութիւն)
(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ պօստատար գնացքը 11 ժ. 40 ր. գիշեր., Գանձակ է հասնում 6 ժ. առաւօտ., Եւլախ՝ 8 ժ. 9 ր. առաւօտ., Հաջի-Կաբուլ՝ 1 ժ. 12 ր. կէսօր., Բալաջարի՝ 4 ժ. 45 ր. ցերեկ., Բագու՝ 6 ժ. 9 ր. երեկ.: Մարդատար գնացք № 6՝ 8 ժ. 11 ր. երեկ., Գանձակ է հասնում 2 ժ. 32 ր. գիշեր., Եւլախ՝ 4 ժ. 41 ր. գիշեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 9 ժ. 12 ր. ցերեկ., Բագու՝ 2 ժ. 10 ր. ցերեկ.: Խառն գնացք չորրորդ կարգի վագոններով, միայն ըստ հարկի կարևորութեան, 7 ժ. 3 ր. առ., Բագու է հասնում 11 ժ. 43 ր. կէսօրվայ: Արագացված գնացք № 12՝ 10 ժ. 11 ր. երեկ., Գանձակ է հասնում 4 ժ. 13 ր. գիշեր., Եւլախ՝ 6 ժ. 8 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ՝ 10 ժ. 32 ր. ցեր., Բալաջարի՝ 1 ժ. 45 ր. կէսօր., Բագու՝ 2 ժ. 20 ր. ցերեկ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ պօստատար 1 ժ. 37 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 12 ժ. 21 ր. ցեր., Էջմիածին կայարան՝ 5 ժ. 30 ր. եր., Նախիջևան՝ 11 ժ. 30 ր. գիշ., Ջուլֆա՝ 1 ժ. 4 ր. գիշ.: Մարդատար ապրանք.՝ 4 ժ. 20 ր. ցեր., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 3 ժ. 16 ր. գիշ., Էջմիածին՝ 8 ժ. 46 ր. առ., Ուլուխանլու՝ 9 ժ. 16 ր., Երևան՝ 10 ժ. 14 ր. առ., որից դէնը այլ ևս չէ գնում: Խառն գնացք չորրորդ կարգի վագոններով՝ ըստ հարկի կարևորութեան՝ 5 ժ. 8 ր. ցեր., Ալէքսանդրօպօլ՝ 6 ժ. 56 ր. առ., որից դէնը այլ ևս չէ գնում:

ԲԱԹՈՒՄ՝ մարդատար № 7՝ 8 ժ. 10 ր. երեկ., Բաթում է հասնում 9 ժ. 42 ր. առ.: Պօստային՝ 9 ժ. 42 ր. երեկ., Բաթում է հասնում 11 ժ. 48 ր. առ.: Մարդատար № 5՝ 1 ժ. գիշ., Բաթում է հասնում 2 ժ. 8 ր. ց.:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ պօստատար գնացքը 8 ժ. 42 ր. առաւ., մարդատար № 5՝ 12 ժ. 11 ր. գիշ., Արագացված № 11՝ 10 ժ. 47 ր. առ.: Վերջին գնացքը չէ գնում Բաքւում:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ մարդատար № 6՝ 7 ժ. 21 ր. երեկ., պօստային՝ 10 ժ. 40 ր. երեկ., մարդատար № 8՝ 12 ժ. 17 ր. կէսօրին: Վերջին գնացքը Բագու չէ գնում:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ պօստատար 6 ժամ 19 ր. առ., մարդատար-ապրանքատար՝ 6 ժ. 44 ր. երեկոյեան:

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ խառն գնացք 4-րդ կարգի վագոններով՝ 4 ժ. 48 ր. գիշերվայ:

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏԵՐԸ՝
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.:
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—11 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային:
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.:
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.:
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:
Օ. Վ. ԳԵՑԵՎՍԿԱՅԱ-ԷՆԳԵԼ—12—1 ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.:
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1½—2 ժ. ներքին և երեխայոց հ.
Ց. Մ. ԿԷՕՆՃԵԱՆ—ատամնաբոյժ—8½—11½ ժ., պլոմբներ և արհեստական ատամներ:
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝
Օ. Վ. ԳԵՑԵՎՍԿԱՅԱ-ԷՆԳԵԼ—6—6½ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:
Ի. Ֆ. ՄԱՐՑԻՇԵՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:
Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Տ. ԳԷՈՐԳԲԷԳԵԱՆ
Աչքի հիւանդութիւններ
Ընդունելութիւնը ամեն օր
Առաւօտեան ժամը 10—1
Երեկոյեան ժամը 5—7
Վելյամինօվսկայա փող № 8
(օ. մ.) 783. 100—73

ԲԺԻՇԿ
Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ
ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԵՐԵԽԱՅՈՑ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
առանձնապէս ՍՏԱՄՈՔՍԻ և ԱՂԻՔՆԵՐԻ հիւանդութիւններ:
Ընդունելութիւն ամեն օր { 5—7 ժ. երեկ.
Միքայէլեան փող., № 36. Տէլէֆօն № 388
(օ. մ.) 1216. 100—61

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ
Մասնագէտ միզասեռական, սիֆիլիս և վեներական հիւանդութիւնների:
Ընդունում է հիւանդներին՝
Առաւ. ժամը 12—1-ը, երեկ. ժամը 6—8-ը:
Կիրակի օրերը՝ միայն ժամը 12—1-ը:
Կուկիա, Սեմեօնօվսկայա փ. № 16.
Տէլէֆօն № 40.
(ե. ու. կ.) 984. 100—47

ԲԺԻՇԿ
Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ
Սիֆիլիս, միզասեռական, վեներական և կաշուի հիւանդութիւններ:
Ընդունելութիւնը
ամեն օր (առաւօտեան ժ. 12½—2.
(երեկոյեան ժ. 5—7.
Կիրակի օրերը միայն առ. ժ. 11—12½.
Հասցէն՝ Սօլօլակ, Բէհբութեան փ., № 33.
(օ. մ.) 1044. 100—66

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
ԱՒԵՏ. ԲԱԲԱՅԵԱՆԸ
Մնալով այս ձմեռ Թիֆլիսում, ընդունում է ներքին եւ ջղային հիւանդներ:
Ցերեկվայ 1—3 ժ., երեկոյեան 6—7 ժ.
Լերմօնտօվսկայա փողոց տուն 21, բն. № 2.
Տէլէֆօն № 221.
(օ. մ.) 1213. 35—20

ԲԺԻՇԿ
Խ. Բ. ՄԵԼԻՔ-ԷՅՆԱԹԵԱՆ
Մասնագէտ սիֆիլիս, վեներական, միզասեռական և կաշուի հիւանդութիւնների: Հիւանդների ընդունելութիւնը՝ առաւօտ. ժամը 9-ից մինչև 10-ը, երեկոյեան ժամը 5-ից մինչև 7-ը:
Կաէնիեվսկայա փ., № 6, «Վէտցել» հիւրանոցի մօտ: (ե. հ. շ.) 955. 100—47

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Ա. ՔԱԹՈՒՆԵԱՆ
Ներքին և ջղային հիւանդութիւններ:
Ընդունելութիւնը
ամեն օր (առաւօտեան 9—12 ժ.
(երեկոյեան 5—7 ժ.
Միքայէլեան փողոց, № 27.
(ա. օ.) 1087. 100—64

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԱՐ ՈՒ ՁԵՒԻ
Ուսումնարան և արհեստանոց
ՕՐ. Մ. ՔԱԼԱՆԹԱՐԵԱՆԻ
Գանօվսկայա փ. № 9.
Վերանորոգված է աշակերտուհիների ընդունելութիւնը: Սովորեցվում է հիմնաւոր կերպով կար ու ձև 6 ամսվայ ընթացքում: Միմիայն ձեւը՝ աւելի շուտով: Ցանկացողներին տրվում է վկայական:
(օ. մ.) 20. 5—5

Միայն 2 ր. 75 կ.
ուղարկում եմ պօստով, վերադիր վճ. և առանց կանխավճ. «ՏՐԻՈՒՄՖ» չէփոտի մի ամբողջ կտոր՝ 4¼ արշին տղամարդկանց զգեստի համար: 2ր նայած ծայրայեղ էժանութեան «Տրիումֆ» կտորը բրդից է (ոչ բամբակից) և ունի ամենալաւ կտորների յատկութիւնը—միանգամայն ամուր է, գործնական և շքեղ: Գոյները՝ սև, կապոյտ, շագանակագոյն, ձիթագոյն: Ճանապարհածախքը 55 կ.: Երեք և աւելի կտոր բերել տալուց՝ ճանապարհածախքը իմ հաշւին: Պահանջները հասցէագրել.
г. Лодзь, № 72 л., фабриканту
ЗИГМУНТУ РОЗЕНТАЛЮ
Թղթակցութիւնները ռուսերէն:
(21, 31, փ. 18) (В. 2764) 38. 3—1

ՀԻՒՐԱՆՈՑ „ԿԱՎԿԱԶ“ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ
Տէլէֆօն № 358.
Սրանով պատիւ ունենք յայտնելու պ. պ. յաճախորդներին, որ նոյեմբերի 20-ից հիւրանոցի ճաշարանում
ԿԱՐԵԼԻ Է ՍՏԱՆԱԼ ՑԱՆԿԱՑԱԾ ԸՆԹՐԻՔ
Բաղկացած 1 կերակրից և 1 թաս սուրճից—50 կոպէկ:
Հիւրանոցն ունի՝ յատկապէս պատուէրների համար՝ նորաստեղ դահլիճ, ուր ընդունվում են պարահանդէսների, հարսանիքների և բնկերակցական ճաշկերոյթի պատուէրներ:
Դահլիճն ունի պիանինօ և առանձնասենեակներ:
Յարգանքով՝ Ի. Կօռչիկյա և Ն. Սիխարուլիձէ
(օ. մ.) 870. 100 60

Ի ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ ԳՐԱՄՄՕՖՕՆԻ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԻ ԵՒ ՍԻՐՈՂՆԵՐԻ
Սօլօլակում, Սերգիեվսկայա փողոցի վրա, Ազով-Դօնեան բանկի դիմաց
ԲԱՑՎԱԾ Է ԳՐԱՄՄՕՖՕՆՆԵՐԻ ԵՒ ՊԼԱՍՏԻՆԿԱՆԵՐԻ ՆՈՐ ՊԱՀԵՍՏ
ԳՐԻԳՈՐ ՍԵՐԳԷԵՎԻՉ ԴԱՒԻԴՕՎԻ
Ստացված են մեծ քանակութեամբ երկկողմ պլաստինկաներ
ՑԱԲՐ. ԶՕՆՕՖՕՆ և ԱԿՑԻՈՆ ԸՆԿ. ԳՐԱՄՄՕՖՕՆ գրող հրեշտ. մարկայով.
Ի տեղեկութիւն օտար քաղաքների գնողների.—ՊԱՀԵՍՏԻ մեծ քանակութիւն ունենալու պատճառով պատուէրները կատարվում են առանց ուշացնելու:
(կ. հ.) 17. 5—4

ԱՌԵՒՏՐԻ ԵՒ ԱՐԴԻՒՆԱԲ. ՄԻՆԻՍՏՐ. ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՔՈՅ ԳՏՆՎՈՂ
Տ. Մ. ՓԻԼՈՅԵԱՆԻ
ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ
Թիֆլիս, Միխայլեան պր. 24/4,
Տալիս են երկսեռ անձերին մասնագիտական առև. տր. կրթութիւն:
Դասընթացքն աւարտողներին տրվում են ատեստատներ:
ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ պարապմունքները կատարվում են կուրսերում՝ Լօնդօնի Pitman և Պարիզի Pigier դպրոցների ձևով կազմակերպված Muster-Comtori-ում: Նիւթերն առնվում են բէալ կեանքից: Առարկաներն են. ա) պարտադիր. 1) Հաշւապահութիւն (պարզ, իտալ., գերմ., ֆրան., ամերիկական, բանկային և գործարանական, 2) Առևտրական թւաբանութիւն, 3) Քաղաքատնտեսութիւն, 4) Օրէնսգիտութիւն (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանօնադրութիւն), 5) Առևտրական թղթակցութիւն, 6) Թւաբանութիւն համրիչի վրա, 7) Վայելչագրութիւն, արագագրութիւն (ամենավատ ձեռքի ուղղումն). բ) ոչ պարտադիր. 1) ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐ, 2) աշխարհագրութիւն, 3) դակտիլօգրաֆիա (րեմինգտօն և այլ.) և 4) առևտր. թղթակցութիւն օտար լեզուներով: Պարապմունքները կատարվում են և դաս-դաս: Ունկնդիրների թւի շատութեան պատճառով բացվում է զուգընթաց բաժանմունք: Ունկնդիրների թիւը սահմանափակված է: Պարապմունքների սկիզբը յունվարի 15-ին: Խնդիրների ընդունելութիւնը առ. 10—12 ժ. և եր. 4—7 ժ.: Ծրագիրը և կանօններն ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար կուրսերի շէնքում:
Կուրսերի հիմնադիր՝ առևտր. գիտութեան կանդիդատ՝ Տ. ՓԻԼՈՅԵԱՆ
(ա. օ.) 1387 20—15

„ՊՐՕՎՕԴՆԻԿ“
1897 թ.
ПОСТАВЩИКЪ ДВОРА ЕГО ИМПЕРАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА
ФАБРИЧ. КЛЕЙМО Т. Р. Ф. З. ПРОВОДНИКЪ РИГА
1888
ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
ՌԻԳԱՅՈՒՄ
Անդրկովկասեան ֆաբրիկային պահեստ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ
Սօլօլակսկայա փող., № 4.
ԱՌԱՋԱՐԿՈՒՄ Է ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՀԱՏՈՎ
ՌԵԶԻՆԱՊԱՏ ԱՆԹԱՓԱՆՑԻԿ ՎԵՐՆԱԶԳԵՍՏՆԵՐ
Արտասահմանեան նոր ձևի, պատրաստված անգլիական ամենալաւ կտորներից սկսած մինչև ամենաէժան կտորները
ՌԵԶԻՆԱՊԱՏ ՊԼԱՇՉՆԵՐ ԵՒ ՎԵՐԱՐԿՈՒՆԵՐ պարոնայք օֆիցէրների համար.
ՌԵԶԻՆԱՊԱՏ ԿՏՈՐԵՂԷՆՆԵՐ զանազան կարիքների համար.
ՌԵԶԻՆԻ ՍՊՈՒՆԳՆԵՐ.
ՍԱՆՐԵՐ եղջերեայ ընկենից
№ 3 1037. 0—5

Типографія „Экономія“ Большая Ванкская № 3.